

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK HAKLARI
KAVRAMINA İLİŞKİN BİLİŞSEL YAPILARININ
İNCELENMESİ

Sevim ÇAVUŞ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ

Konya-2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
--	---	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sevim ÇAVUŞ
	Numarası	118302041001
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

03/07/2019

Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası

Sevim ÇAVUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sevim ÇAVUŞ
	Numarası	118302041001
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ
	Tezin Adı	Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 27/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ	
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Aysun Aynur YILMAZ	
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Şenol ORAKCI	

ÖN SÖZ

20. yy.da yaşanan iki büyük savaş sırasında on binlerce çocuğun hayatını kaybetmesi çocuk hakları konusunda hassasiyeti arttırmış ve onların korunması yönünde çabalar gösterilmesini gerekli kılmıştır. Nitekim ÇHS'nin, uluslararası düzeyde pek çok ülke tarafından imzalanması bu duyarlılığın göstergelerinden birisi olmuştur. Zira ülkeler çağdaşlaşmayı, barış ve huzur içerisinde yaşamayı hedefliyorsa çocuklarını yetenekleri doğrultusunda yetiştirmek için çaba göstermek zorundadır. Toplumların geleceği olan çocuğun her yönden gelişimi önemlidir çünkü çocuğa yapılan yatırım, geleceğe yapılan yatırımdır. Bu nedenle günümüzde çocuk yalnız ana babası tarafından korunan bir varlık değil toplum ve hukuk tarafından korunması gereken bir birey haline gelmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, insan hakları içinde özel bir hak sınıfı olup önemi her geçen gün daha da artan çocuk hakları konusuyla ilgili, karakterlerinin oluşma aşamasında bulunan ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın her safhasında beni yönlendirip desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ'e katkılarından ötürü teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Çalışmalarım sırasında fikir ve görüşlerine başvurduğum Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Yasemin MAMUR IŞIKÇI'ya, Kastamonu Üniversitesi doktora öğrencisi arkadaşım Özlem ELVAN'a, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni arkadaşım Sümeyye ATAKAY'a, araştırmayı uyguladığım Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesi, Kızılağıl ve Hacıbektaş Veli Ortaokulu idare, öğretmen ve öğrencilerine, bugünlere gelmemi borçlu olduğum aile ve tüm öğretmenlerime sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Sevim ÇAVUŞ

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sevim ÇAVUŞ
	Numarası	118302041001
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ
	Tezin Adı	Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi

ÖZET

Yarınlarmızın güvencesi olan çocukların iyi yetişmesi, sağlam bir toplumun zeminini oluşturacaktır. Bu noktada eğitim kurumlarımıza büyük bir iş düşmektedir çünkü eğitim, toplumların geleceğine yön veren en önemli unsurdur. Bu yüzden çocuklara verilen eğitim hem toplumda demokrasiyi tam anlamıyla yaşatabilmeyi hem de çocukların hak ve özgürlüklerinin verildiği, bunlara saygı duyulduğu ortamı sağlayabilmelidir. Çünkü bu sayede çocuklarda, haklarının farkında bireyler olarak başkalarının da hukukuna saygılı olma bilinci gelişecek ayrıca haklarını her türlü istismardan koruyan kişi şuuru oluşacaktır. Bu bağlamda çocukların hakları konusunda bilinçlenmesi kadar bilişsel yapılarının ortaya çıkarılması da çok önemlidir. Zira onların haklarıyla ilgili bilişsel yapılarının incelenip anlaşılması, konuyla ilgili düzenlemeler yapılırken eğitim programcılarına da yol gösterebilecektir. Bu noktadan hareketle kişiliklerinin teşekkül çağındaki ortaokul

öğrencilerinin, çocuk hakları konusundaki bilişsel yapılarının belirlenip sınıflar arası bilişsel yapı farklılıklarının ortaya çıkarılmasının amaçlandığı çalışmada, tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri 2017-2018 öğretim yılı Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesinde bulunan iki resmi ortaokulda öğrenim gören 159 öğrenciden elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda, bahsedilen ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında en fazla oyun ve eğitim hakkının yer aldığı, yaşama, beslenme, barınma gibi hakların bunları takip ettiği görülmüştür. Güvenlik (korunma), düşünme, katılım gibi hakların bilişsel yapılarında çok az yer işgal ettiği; kimlik, vatandaşlık, dernek kurma, toplantı yapma vb. hakların ise bilişsel yapılarında yeri olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Çocuk Hakları, Bilişsel Yapı, Ortaokul Öğrencileri, Eğitim, Sosyal Bilgiler.

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sevim ÇAVUŞ
	Numarası	118302041001
	Ana Bilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Ali ÜREMİŞ
	Tezin Adı	Analysis of Secondary School Students' Cognitive Structures on the Concept of Children's Rights

ABSTRACT

The well-training of the children who are the assurance of our future is the foundation of a solid society. At this point, our educational institutions have an important mission, because education is the most important factor that guide the future of societies. Therefore, the education given to the children should ensure the full functionality of democracy in the society and should create an environment where the rights and freedoms of the children are given and respected. Because, in this way, children will develop an awareness of respect for others as individuals who are aware of their rights and the mind of a person who protects his/her rights from all kinds of abuse will be formed. In this context, it is very important to reveal children's cognitive structures as well as raising their awareness of children's rights. The analysis and understanding of their cognitive structures related to their rights will guide the education programmers when making relevant arrangements. From this

point of view, in this study, where screening model was used, it is aimed to determine the cognitive structures of secondary school students, who are in the age of personality formation, and to reveal the cognitive structure differences between the classes. Data were collected from 159 students, attending two state secondary schools in Hacıbektaş town of Nevşehir, in 2017-2018 academic year. Word association test was used as a data collection tool. As a result of the data analysis, it was found that the right to play and education are the top rights for the mentioned secondary school students, followed by the rights such as living, nutrition and shelter. It was found that the rights such as security (protection), thinking and participation occupy little space in their cognitive structures; whereas identity, citizenship, right to form association, right of assembly etc. have no place.

Keywords: Children's Rights, Cognitive Structure, Secondary School Students, Education, Social Studies.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Problem Cümlesi	2
1.1.2. Alt Problemler:	2
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Varsayımlar (Sayıtlılar)	4
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	5
2. BÖLÜM	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Hak Kavramı	6
2.1.1. Hak ve Hukuk Ne Demektir? Tanımlar, Farklı Görüşler:	6
2.2. Çocuk ve Çocukluk Kavramı	8
2.3. Çocuk Hakları	11
2.3.1. Çocuk Haklarının Önemi	13
2.3.2. Çocuk Hukuku	14
2.3.3. Ulusal Hukukta Çocuk Haklarına Yönelik Düzenlemeler	16
2.4. Çocuk Hakları Eğitimi	17
2.4.1. Çocuk Hakları Eğitimi ve Önemi	17
2.4.2. Çocuk Hakları Eğitiminde Okulun ve Öğretmenin Rolü	21
2.5. Türkiye’de Çocuk Hakları Tarihi	23

2.6.	Çocuk Haklarına Yönelik Uluslararası Belgeler ve Sözleşmeler.....	26
2.6.1.	Washington Kararları	26
2.6.2.	Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi	26
2.6.3.	Çocuk Hakları 2. Cenevre Bildirisi	26
2.6.4.	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi.....	27
2.6.5.	Avrupa Çocuk Hakları Beyannamesi	28
2.6.6.	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	28
2.7.	Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı ve Amacı	29
2.8.	Çocuk Hakları Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi	31
2.9.	Mevcut Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çocuk Hakları.....	36
2.10.	İlgili Araştırmalar.....	39
3.	BÖLÜM	45
	YÖNTEM.....	45
3.1.	Araştırmanın Modeli	45
3.2.	Çalışma Grubu	45
3.3.	Veri Toplama Aracı.....	45
3.4.	Verilerin Analizi	46
4.	BÖLÜM	48
	BULGULAR VE YORUMLAR.....	48
4.1.	Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum	54
4.2.	İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	56
4.3.	Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	58
4.4.	Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	60
5.	BÖLÜM	63
	SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER	63
5.1.	Sonuç ve Tartışma.....	63
5.2.	Öneriler	66
	KAYNAKÇA.....	68
	EK-1	76
	EK-2	77
	EK-3.....	78
	ÖZGEÇMİŞ	79

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Akt : Aktaran

BM : Birleşmiş Milletler

bs. : Baskı

ÇHS : Çocuk Hakları Sözleşmesi

Ed : Editör

KİT : Kelime İlişkilendirme Testi

m : Madde.

TDK : Türk Dil Kurumu

Ü. : Üniversite

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

Yay. : Yayınevi

yy. : Yüzyıl

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Cinsiyete ve Sınıflara Göre Dağılımı.....	45
Tablo-2. Ortaokul Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu.....	48
Tablo-3. Ortaokul Öğrencilerin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Kurduğu Cümlelerin Frekans Tablosu.....	51
Tablo-4. 5. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu.....	54
Tablo-5. 6. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu	56
Tablo-6. 7. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu.....	58
Tablo-7. 8. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu.....	60

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1. Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Kavram Ağı.....	49
Şekil-2. 5. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Kavram Ağı.....	55
Şekil-3. 6. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Kavram Ağı.....	57
Şekil-4. 7. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Kavram Ağı.....	59
Şekil-5. 8. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Kavram Ağı.....	61

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Günümüz toplumlarının en önemli hedeflerinden olan demokrasi, sosyal hayatta uzlaşmayı, kişisel yaşamda ise hak ve sorumlulukları kullanmayı, diğer bireylerin hak ve sorumluluklarına da saygı duymayı gerektirir. Bunları öğrenmiş ve kullanmasını bilen çocukların yetiştirilmesi hedefine ulaşmak ancak eğitimin demokratik değerler doğrultusunda düzenlenmesiyle başarılabilir. Demokratik bir aile ve okul ortamında yetişen çocukların demokrasiyi içselleştirdikleri görülmektedir (Oktay, 2015: 3-4).

Çocuklar geleceğimizin teminatı olduğuna göre insan haklarının istenilen seviyeye erişebilmesi için çocuk haklarının titizlikle uygulamaya konulması elzemdir. Toplumların huzurlu ve rahat yaşamasıyla ilişkilendirilen çocuğun ve haklarının korunması yalnız ülkemiz değil dünyaca önemsenen bir konudur (Ay Zöğ, 2008: 18). Nitekim bu doğrultuda ulusal ve uluslararası seviyede birçok düzenleme yapılmıştır. Bu bilinçle, dünyadaki tüm çocuklar için geçerli ve öncelikle onların yararını düşünen Çocuk Hakları Sözleşmesi hazırlanmıştır. Ülkemizde dahil olmak üzere 197 ülke tarafından imzalanmıştır (Çatal, 2017).

ÇHS'deki hakların öğretilmesi ve öğrenilmesini öngören 42. madde gereğince çocuk hakları eğitimine önem verilmeye başlanmıştır. Eğitim programlarımızda çocuk haklarıyla ilgili en fazla içeriğe sahip derslerden birisi sosyal bilgilerdir. Hak ve özgürlüklerinin bilincindeki çocuk, aynı zamanda sosyal bilgiler dersinin ana hedeflerinden olan, yarının iyi/ideal/etkin vatandaşı olmaya adaydır. Bu çerçeveden yola çıkarak çocukların haklarını bilmesinin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Dolayısıyla karakterleri oturmaya başlayan ortaokul öğrencilerinin (Ekşi-Katılmış, 2011: 74, 95-99) çocuk haklarıyla ilgili bilişsel yapılarının incelenmesi, araştırmanın

problem durumunu teşkil etmiştir. Zira çocuk ve çocuk hakları mevzusu her geçen gün önemi artan bir konu olması sebebiyle çocuk hakları kavramının, öznesi olanlar tarafından nasıl algılandığı ve bunun yanı sıra bilişsel yapılarının belirlenmesi önemli bir problem olarak görülmektedir. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaya çalışılacaktır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Ortaokul öğrencilerinin “çocuk hakları” kavramına ilişkin bilişsel yapıları nelerdir? Bir başka ifadeyle çocuk hakları denilince konunun muhatabı olan çocukların zihinlerindeki bilgiler/algı düzeyleri nelerdir? Ortaokul öğrencilerin “çocuk hakları” kavramıyla ilgili tanımları nelerdir?

1.1.2. Alt Problemler:

1. 5. sınıf öğrencilerinin “çocuk hakları” kavramına ilişkin bilişsel yapıları nelerdir?
2. 6. sınıf öğrencilerinin “çocuk hakları” kavramına ilişkin bilişsel yapıları nelerdir?
3. 7. sınıf öğrencilerinin “çocuk hakları” kavramına ilişkin bilişsel yapıları nelerdir?
4. 8. sınıf öğrencilerinin “çocuk hakları” kavramına ilişkin bilişsel yapıları nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, kişiliklerinin şekillenmesi safhasında bulunan ortaokul öğrencilerinin “çocuk hakları” ile ilgili kavramsal ilişkilerini belirlemek ve onların bilişsel yapılarını ortaya çıkarmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Çocukların yaşayacağı sorunlar yalnız kendilerini değil aileyi ve toplumu da ilgilendireceği için ayırım yapılmadan bütün çocukların hukuku korunmalı ve geliştirilmelidir. Haklarını ve sorumluluklarını öğrenip uygulayan çocuklar, cemiyetteki diğer fertlerin hukukuna da saygı duyacaklardır. Bu özellikte bireylerin mevcut olduğu toplumlar her zaman güçlü bir cemiyet durumundadır. Bu bakımdan çocuklara haklarının öğretilmesi son derece ehemmiyetlidir. Çocuk hakları eğitiminin amacı da hukuka saygılı, demokrasinin gereklerine uygun bir toplum oluşturmak adına çocuklara bilgi, tutum ve toplumsal beceriler kazandırmaktır (Özdemir Uluç, 2008: 73; Uçuş, 2014: 1).

Gelişim safhaları dikkate alınarak erken yaşlarda başlayan söz konusu eğitim, istikbalin demokrasi bilincine sahip etkin vatandaşının yetiştirilmesine büyük katkı sağlayacaktır. Temel ihtiyaçları karşılanmayan ve hakları yok sayılan çocukların başkalarına saygı duyan, üretken bireyler olmaları beklenmez. Dolayısıyla haklarının çiğnenmesi yalnız o kişiyi değil toplumun geleceğini de etkiler. İşte bu nedenle çocuklara haklarının öğretilmesi, kamunun da menfaatine¹ olan bir zorunluluktur (Özdemir, Uluç, 2008: 78-79).

Çocukların haklarını bilmesi onları sorumlulukları konusunda da bilinçlendirecektir. Ayrıca haklarla ilgili ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeler, demokratik süreçlerle ilgili bilinç kazandırması konusunda da faydalıdır. Çocukların öz güvenli bireyler olmalarında haklarını bilmeleri önemlidir. Çünkü öz güven sahibi çocuk kendini değerli hissedecek, toplum içinde aktif rol alacak böylece öz saygı bilinci gelişecektir. (Çoban Sural, 2018: 2-3). Böyle sağlam karakterli yetiştirilmesi hedeflenen çocuğun, hakları ile ilgili eğitimi ne kadar erken yaşta alırsa o kadar etkili bir birey olduğu günlük hayattaki tecrübelerle de anlaşılabilmektedir.

¹ Sokrates, savunmasını; eğitilmiş, onurlu insanlarla yaşamının iyi, kötülerle yaşamının elemli ve zor bir şey olduğunu toplum gibi kendinin de bildiği dolayısıyla ömrünü, çocuklarını yetiştirdiği topluma adamasının kendisinin de menfaatine bulunduğu farkında ve iyi birine kötülük yaparak alçalıp kendi kuyusunu kazmayacak kadar da aklının başında olduğu, iyilerden herkese her zaman hep iyilik geleceği cümleleri (Eflatun, 2011: 27, 35) üzerine bina etmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı çocuk haklarıyla alakalı olarak, hak ve özgürlüklere saygılı bireyler yetiştirme amacındadır (Durgut, 2015: 38). Sosyal bilgiler dersinin en önemli amaçlarından olan “etkin vatandaş”; daha açık bir ifadeyle haklarını bilen, kullanan ve demokrasi kültürünü benimsemiş bireylerin yetiştirilmesini temin etmektir. Bunu sağlayabilmek için de öncelikli olarak geleceğimizin teminatı olan çocuklarımıza, haklarının öğretilmesi şarttır. Onların küçüklüklerinden itibaren haklarını bilen bireyler olarak yetişmeleri, iyi vatandaş olmalarına ciddi katkılar sağlamaktadır ki bu akademik çalışmalarla ispatlanmıştır.

Çocukların haklarıyla ilgili bilişsel yapılarının incelenmesi, onları hakları konusunda bilinçlendireceği gibi onları koruma anlamında da farkındalık kazandıracaktır. Ayrıca çocukların, saygılı ve adaletli bireyler olmalarına, eğitim programlarının muhtevasının düzenlenmesine, aile ve öğretmenlerin bilinçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Ülkemizde ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları ile ilgili bilişsel yapılarını inceleyen bir çalışmaya rastlanamamıştır. O yüzden bu araştırma, yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, ortaokul öğrencilerinin “çocuk hakları” kavramıyla ilgili bireyin yaşamının ilk yıllarında daha az; zihinsel gelişim ve deneyimle birlikte artarak zenginleşen yeni bilgilerin öğrenilmesi sırasında oluşan “zihinsel şema” olarak tanımlanan bilişsel yapılarını ortaya çıkarması açısından ayrıca önem taşımaktadır. Ayrıca ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramına dair bilişsel yapılarının incelenmesi, çocuk hakları eğitiminin verildiği derslerden olan sosyal bilgilerin, ne denli etkili olduğunun ortaya çıkarılması açısından da elzemdir.

1.4. Varsayımlar (Sayıtlar)

- Araştırmaya katılan öğrencilerin araştırma esnasında sorulara samimiyetle cevap verdikleri ve cevaplama sırasında hiçbir etkileşim altında kalmadıkları varsayılmıştır.
- Araştırmaya katılan öğrencilerin, çocuk hakları konusunda değerlendirme yapabilecek düzeyde bilgiye sahip oldukları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

- Çalışma 2017-2018 öğretim yılında Nevşehir ili Hacıbektas ilçesinde bulunan iki resmi ortaokulda öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.
- Araştırma çocuk hakları kavramı ve çocuk hakları konusu ile ilişkili kavramlarla sınırlandırılmıştır.
- Araştırma ortaokul öğrencilerinin veri toplama aracına verdiği cevaplar ile sınırlı olacaktır.

1.6. Tanımlar

Çocuk Hakları: Çocukların insan olmaları gereği doğuştan sahip oldukları haklardır.

Kelime İlişkilendirme Testi: Bilişsel yapıyı, yapılar arasındaki ilişkiyi ve zihindeki kavramlar arasında bağın yeterli olup olmadığını tespit etmek için oluşturulan testlerdir.

Bilişsel Yapı: Herhangi bir öğrenme sonucunda bilgiyi oluşturan unsurları düzenleyen zihinsel şema, çatı olarak tanımlanır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Hak Kavramı

2.1.1. Hak ve Hukuk Ne Demektir? Tanımlar, Farklı Görüşler:

Araştırmanın amacı doğrultusunda, çocuk haklarının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle hak ve hukuk kavramlarına yer vermek gerekmektedir. Hak, kelime olarak adalet, hukukun gereği, pay, dava ve iddia, verilmiş emeğin maddi ve manevi karşılığı, gerçeğe uygunluk, doğruluk (TDK, 2018) gibi anlamlara gelmektedir. Terim manası ise kişilere hukukun tanıdığı yetkidir (Altay, 1983: 160). Hak kelimesi; yetkili olma, ahlaken doğru, haklı anlamlarına ilaveten Allah manasını da kapsamaktadır. Hukuk ise hakkın çoğulu olup haklar bütünü anlamına gelmektedir (Uslu, 2011: 36).

Hakkın varlığından söz etmek için bazı unsurların² bulunması gerekir. Hukukçuların, hak kavramı üzerinde ayrıntılı araştırmaları sonucunda çeşitli tanımlar ortaya çıkmıştır. Windscheid: “Hukuk düzenince bahşedilmiş irade yetkisi.” Jhering: “Hukukça korunan çıkar.” Kant: “Kişinin diğer kişilerle bağdaşabilir özgürlüğü.” Arsalise: “Hukuk düzeni tarafından tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekli ve koşulları gösterilmiş özgürlük.” diye tanımlamıştır (Mumcu, 1992: 14-15).

Hak, hukukun başlangıç noktası ve temelidir. Herkesçe kabul gören özgürlükler anlamında kullanılan hak, kendine saygı gösterilmesini de gerekli kılar. Kişiye saygı bilincinden yola çıkarak, eşit olarak sağlanan ayrıcalık, imkânları kapsar (Uçuş, 2013: 36). Hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yasal yetki olarak da ifade edilebilir. Hak kavramı hukuka dayanır, hakka can veren hukuktur. Hukuk kurallarını

² Bunlar: Yetki; hakkın özünde, bir şeyi yapabilme gücü vardır ve bunu kullanıp kullanmamak kişiye kalmıştır. Bu sebeple kişi hakkını kullanmaya zorlanamaz. Talep; hak sahibi kişinin, sahip olduğu güce dayanarak iyi veya kötü bir istekte bulunmasıdır ki kişiye bunu özgürce isteme hakkı sağlar. Tanınma, saygı gösterilme; bir hak iddiası, o haktan yararlanma yetkisinin özel veya genel olarak kabul görülmesini, saygı gösterilmesini gerektirir. Hukuk açısından bakıldığında haklar, yaptırım gücü sayesinde yerini bulur. Hak sahibi, hakkını tanımayan ya da çiğneyenlere karşı yasal yollara başvurarak hakkını savunur (Erdoğan, 1993: 25-26).

ise devlet koyar ve düzenler (Mumcu, 1992: 15-17). Aynı kökten türeyen hak ve hukuk kavramı iç içe olup aralarında kuvvetli bir bağ vardır. Hak sahibi olmayı garantileyen hukuktur (Koçoğlu, 2017: 77; Akyüz, 2018: 5). Bu iki kavramı birbirinden ayırmak hakkın ölüm fermanını imzalamak demektir. Bu yüzden hak olmadan hukuktan söz edilemez, zaten hukuk da hakları korumak için geliştirilmiş bir düzendir ve hakların çiğnenmesini engellemeye yönelik önlemleri alır. Kısaca, bir yerde hukuk düzeni varsa orada hakların güvence altında olduğundan söz edebiliriz (Elkatmış, 2007: 40). Hukuk düzeni tarafından korunan menfaat diye tanımlanan hak kavramı, tartışmasız tüm insanlara tanınan hürriyetlerdir. Hak kullanımı tüm insanlar için eşittir, ayrımcılık yapılmaz ve tüm haklara saygı gösterilmesi gereklidir (Kepenekçi, 2008: 35; Yalçın, 2011: 48). Haklar insanlar içindir dolayısıyla tüm insanlar bundan faydalanacaktır (Elkatmış, 2007: 40). Hak kavramı yalnız kişiler için değil topluluk, halk ve uluslar için de söz konusudur (Emini, 2004: 203). Hukuk ise toplumda insanlar arasındaki düzeni, yaptırım gücüyle sağlayan kurallar bütünüdür.³

Herkesin eşit kabul edildiği bir toplumda, haklar yönünden de insanlar eşit olmalıdır. İnsanın hak sahibi olması, başkalarının haklarına saygı duyma bilincinde olmasını ve sorumluluk almasını gerektirmektedir. Toplumdaki fertler haklarını kullanıp sorumluluklarını yerine getirmediklerinde ise düzensizlik ve adaletsizlik yaşanır (Uçuş, 2013: 36). Dolayısıyla toplumdaki adaletsizliklerin sona ermesi bu iki kavramın birlikte öğretilmesi ve yaşama geçirilmesine bağlıdır.

Hak denilen yetki, şahsiyetin ve düşüncenin gelişimiyle aynı doğrultuda ilerler. Hak kullanımında hak bilincinin gelişmiş olması önemlidir (Kaya, 2011: 25). Bu nedenle hakkın kullanımı hak bilincine bağlıdır. Bu bilinç gelişip güçlenmişse kişi hakkına sahip çıkar. Yeterince hak bilinci gelişmemiş toplumlar, haklarına sahip çıkmadığında cemiyetin idaresi bir ferdin ya da grubun keyfi yönetimine kalır. O yüzden hakka sahip çıkılması ve onun gereği gibi kullanılması, hayatın insana

³Hukuk, konusu itibariyle objektif; belirlenmiş özgürlükler olan hak ise sübjektif bir kavramdır (Altay, 1983: 160; Kepenekçi, 2008: 9). Mumcu'ya göre (1992: 3, 14) hukuk, toplumsal yaşamı şekillendiren en önemli öğedir. Toplum içinde hukuksuz yaşayan insan tozlu ve kirli havada yaşayan kişiye benzer; kötü ve işe yaramayan hukuk da toplum hayatımızı aynen kirli hava gibi rahatsız eder. Hukukun temel görevi de hakların nasıl ortaya çıktığını, nasıl kullanılacağını, ne zaman ve hangi şartlarda son bulacağını araştırmaktır.

sağladığı bir imkân olmakla birlikte aynı zamanda kutsal bir sorumluluktur (Emini, 2004: 204). Bu bağlamda geleceğin emanet edileceği çocuklara, hak bilincinin erken yaşlardan itibaren verilmesi büyük önem arz etmektedir.

2.2. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Araştırmanın amacı doğrultusunda hak ve hukuk kavramlarından sonra çocuk ve çocukluk kavramlarının incelenmesi yerinde olacaktır. Çocuk kelimesinin sözlük anlamı, küçük yaştaki erkek veya kız; soyun devamını sağlayan birey olarak ifade edilir (TDK, 2018). Türk lehçelerinde “insan yavrusu” anlamında kullanılmaktadır. Divanü Lügati’t-Türk’te çocuk, “her şeyin küçüğü” olarak kullanılır (Doğan, 2000: 37; Tepetaş Cengiz, 2017: 2). Çocukluk ise doğumdan erişkinliğe kadar bilişsel, davranışsal ve duygusal gelişimi nedeniyle özel olarak bakılması gereken, yetişkinlik evresini de etkileyen bir dönemdir (Nacaroğlu, 2011: 209; Uçuş, 2013: 25). Franklin (1993: 23), çocukluğun yakın zamana ait bir ifade olup insan hayatını; çocukluk ve yetişkinlik şeklinde ikiye böldüğünü söyler.

Günlük konuşma dilindeki çocukluk, psikolojideki tanımından uzun sürdüğü gibi çocukluğun sınırının da bölgeye, sosyal çevreye, yaşa, dine ve bakış açısına göre farklılaştığı bilinmektedir. Yetişkinle çocuğu ayırmak için kullanılan yaş sınırı günlük dilde 13-18 arasındır (Akyüz, 2018: 101-102). Yasalarımız daha erken reşit olma durumunun onaylanması dışında 18 yaşın altındaki her insanı çocuk kabul eder (Moroğlu, 2003: 29). Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde, çocuk; “*Ona uygulanan hukuk düzeni farklı bir yaş tespit etmediği takdirde on sekiz yaşın altındaki insandır*” şeklinde tanımlanmıştır (URL 2). Söz konusu sözleşmede çocukluğun başlangıcı ile ilgili kesin sınır çizilmediği için bu sınırlandırma ülkelerin kendi yasal düzenlemelerine bırakılmıştır (Ergen, 2017: 14). Bu durumda günümüzde hem ulusal hem uluslararası belgelere göre çocuğu yetişkinden ayırmak için kullanılan yaş ölçütü on sekizdir.

Franklin’e göre (1993: 21-22) çocuk nedir sorusunu yanıtlamak için çocukluğa ilişkin bazı noktaların bilinmesi konuya açıklık getirecektir. Çocukluk tarihe ve kültüre göre değiştiğinden sabit bir dönemi yoktur. Çocuklukla yetişkinlik arasındaki ayrımın keyfi belirlendiği, kültürlerle göre değiştiğini tarihçiler de

çalışmalarıyla doğrulamıştır. İnsan hayatının doğal ve değişmez bir dönemi olan çocukluk sosyal, kültürel etkenlere göre farklılık gösterdiği için evrensel bir çocukluk anlayışından bahsedilmesi zordur (Akyüz, 2001; Ercan, 2011: 87).

Çocuğa ilişkin bilinmesi gereken bir diğer nokta bazı durumlarda çocuk yetkili görülürken bazen çok küçük görülmekte ayrıca cinsiyete göre de çocukluğun sınırı farklılaşmaktadır. Bu durum ise hem tutarsızlık yaratmakta hem de çocukluk anlayışının keyfi belirlenebildiğini göstermektedir. Yetişkin olmadıkları için çocuğa bakış açısı olumsuzdur. Uzun bir dönem olan çocukluk, dört yaşındaki bireyle on altı yaşındaki birey arasında birçok fark olmasına rağmen bu farklılıklar göz ardı edilip çocuk sayılmaktadırlar.

Çocukluğa ilişkin bilinmesi gereken noktalardan biri de çocukluk kavramının iktidar ve güç ile bağlantılı olduğudur. Şöyle ki yaşına ve biyolojik yapısına bakılmayıp güçlü yetişkin, güçsüz olan yetişkine çocukluk anlayışını dayatabilmektedir (Franklin 1993: 22-23). Çocuğa bakış; küçük, bilgisiz, tecrübesiz, bedence zayıf olduğundan bu nitelikteki kişilere “çocuksun, çocukluk etme” gibi ifadeler kullanılır. Bu durumda çocuk kavramının sınırının belirlenmesinde toplumsal statünün baskın olduğu görülmektedir (Ercan, 2011: 92).

Çocuk, insanlığın bilinen ilk tarihinden itibaren var olan bir gerçekliktir ancak çocukluğun özel bir dönem olarak kabul edilmesi daha yakın bir zamandadır. Çocukluğu tanımlamada kullanılan bir yaş ölçütü, mutlak bir hudut belirlenmiş değildir. Kesin olan ise yetişkinlikten önceki safha olmasıdır (Karataş, 2010: 52).

Çocuğun ve çocukluğun tanımı ve önemi sosyo-kültürel yapıya göre değiştiği gibi bilim dalına göre de farklılık göstermektedir (Öztürk, 2016: 18). Çocukluk kullanıldığı bilim dalına göre farklı yılları kapsar. Bilim dalları, çocukluğun başlangıcı konusunda hem fikirken bitişi konusunda ortak bir görüşe sahip değildir (Akyüz, 2018: 94).

Çocuğa verilen değer yalnız toplumun sosyal yapısı ve kültürü ile ilgili olmayıp ekonomik gelişmişlik düzeyi, ana-baba eğitimi, hukuki düzenlemeler, statü, egemenlik anlayışı gibi faktörlerden de etkilenmektedir (Ercan, 2011: 91; Polat,

2015: 107; Akyüz, 2018: 98). İşte bu nedenle çocukluğun yalnız biyolojik bir kavram olarak incelenmesi doğru bir yaklaşım değildir, çocukluk kavramı geçmişten bu yana birçok faktörden etkilenmiştir.

Hayatını beden gücüne dayandıran toplumlarda çocuk, aileye mutluluk veren varlık olmaktan ziyade bir an önce büyümesi, aileye maddi destek sağlaması istenilen varlıktı; bu dönemin bir an önce bitmesi evlaydı çünkü çocukluk bedence zayıf bir evreydi. Dolayısıyla bu kültüre sahip bir toplumda çocukluk diye özel bir dönemin olması beklenemezdi (Doğan, 2000: 175; Doğan, 2001). Bu anlayış Rönesans ve sanayileşmenin etkisiyle birlikte değişmeye başlamış, çocuğa verilen değer 1600'lerden itibaren artmış ve çocukluğun özel bir zaman dilimi olduğu düşüncesi gelişmiştir (Doğan, 2000: 176; Fazlıoğlu, 2007: 9). Onların, yalnız yarının yetişkinleri olacakları için değil bugünün çocukları oldukları için değerli olmaları gerektiği düşüncesi ile 20. yy.ın son çeyreğinde çocuğa verilen önem daha da artmıştır (Aktürk, 2006: 11). Çocuk, aileye maddi destek sağlaması gereken, ihtiyaçları önemsenmeyen, değer verilmeyen bir varlık iken giderek özenli bakıma, sevgi ve ilgiye muhtaç, duyarlı, masum, önemsenen bir varlık ve çocukluğun özel bir dönem olduğu yönünde bir algı değişikliğine uğramıştır. Başka bir deyişle geçmişten bu yana çocukluğa bakış, bir an önce bitmesi istenilen dönemden ziyade kendine özgü özel bir evre olması yönünde değişmiştir (Mamur Işıkcı, 2013: 30-31).

Çocukların her yönden sağlıklı yetiştirilmesinde ailenin ve devletin sorumlulukları vardır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 5, 18, 19, 20 ve 21. maddelerinde de bu sorumluktan bahsedilmektedir. Çocuklar biyolojik ve psikolojik olarak zayıf oldukları için toplumdaki olumsuz şartlardan daha fazla etkilenir, dolayısıyla özenle korunmalıdır. Anayasanın 5. maddesinde yer alan sosyal hukuk devleti anlayışı da küçüklerin özel olarak korunmasından bahseder. Milletlerin çocuk kavramına verdikleri değer o toplumun gelecekteki çağdaşlaşma düzeyinin tahmin alametidir. Bu durumun bilincinde olan milletler bu anlayıştan yola çıkarak çocuklara gereken değeri vereceklerdir (Hareket, 2015: 3).

Oysaki günümüz dünyasında dahi binlerce çocuk mağdur edilmektedir. Bir an önce çocuklarla ilgili önlem alınmalı, onların sorunları çözülmemelidir. Toplumun

her kesiminde çocuğa değer verilmesi, onun her türlü ihmal ve istismardan korunması önem arz etmektedir (Güçlü, 2016: 13). Şüphesiz ki insanlığın geleceğinde ve uygarlığın gelişiminde çocuklar önemli bir yere sahiptir. Bu noktada çocuğa sağlanan koşullar son derece önemlidir. Kötü şartlarda yetişen çocukların yaşadığı sorunlar yalnız onları değil aileyi ve tüm toplumu etkileyecektir. Yarınlarımız olan çocukların özenli ortamlarda yetişmesinin toplumun geleceği adına önemi ortadadır.

2.3. Çocuk Hakları

Çocuk hakları alanındaki gelişmeler, çocuğun bir nesne olarak algılanması ve sırf çocuk olduğu için birçok haktan yoksun bırakılmasına karşı çıkan bir düşüncenin ürünüdür (Ozansoy, 1999: 51). Turanlı'ya göre (2004: 27) çocuk hakları kavramı, çocuğun varlığının önemszenmeyip yaşı küçük diye birçok haktan mahrum edildiği anlayışa karşı gösterilen tepkiden doğmuştur.

Tüm çocukların rahat, huzurlu ve güvenli yaşamaları amacıyla, insan hakları içinden özel bir hak bölümü şeklinde ayrılan çocuk haklarının teşekkülünde bu dönemin yetişkinlikten farklı, özel bir dönem olduğunun kabul edilmesi ve çocukların kendilerine özgü haklarının bulunmasının gerektiği düşüncesi etkili olmuştur (Erbay, 2010: 167; Torun, 2011: 11). Geçmişten bu yana çocukların yetişkinlerden ayrı hakları olması için pek çok çalışma yapılmış, dünya çapında onaylanan belgelerle de onların hakları koruma altına alınmıştır (Karakoç, 2017: 121). Bu gelişmeler sayesinde geçmişte ailenin “malı” olarak görülen çocuk, önemszenmiş, hak sahibi bireylere dönüşmüş, çocuk hakları ise 20. yy.dan bu yana özel bir hak alanı olarak kabul görmeye başlamıştır (Arcan, 2011: 250-252).

Çocuk hakları, çocukların doğduğu andan itibaren kazandığı geniş anlamda felsefi, sosyal, ahlaki ve hukuksal boyutları içeren evrensel bir kavramdır (Günaydın, 2008). İnsan haklarından doğan çocuk hakları çocukların dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklara sahip olduklarını ifade eder. Bu haklar çocuklar için ortak iyiye esas alır (Uçuş, 2017: 178). Zayıf ve çaresiz varlıklar olan çocukların bu durumunu dikkate alarak onları her türlü zarara karşı koruyan, tümünün eşit olduğu temel ihtiyaçlarını karşılayan hakları akla getirir (Konanç, 1987: 68; Doğan, 2000: 179).

Çocuk hakları sayesinde çocuk, fiziksel, zihinsel, ahlaki ve ruhsal olarak sağlıklı gelişebilme, yeterli beslenme, barınma, dinlenme ve sağlık hizmetinden faydalanma; sevgi, anlayış görme ve korunma; ücretsiz eğitim, eğlenme hakkı ve yeteneklerini geliştirebilme; hoşgörü, barış, kardeşlik ruhu içinde yetişebilme fırsatı bulur ve geleceğe hazırlanır (İnan, 1968: 202; Tutkun, Koç, 2003: 12; Akyüz, 2018: 5-6). Şirin’e göre (2011: 166) özetle çocuk hakları, onun hayata güzel bir başlangıç yapmasını, nitelikli eğitim görmesini ve yeteneklerini geliştirmesini sağlamalıdır.

Franklin’e göre (1993: 34) çocukların ve çocuk haklarının korunması birbiriyle çelişkili değil birbirini tamamlayıcı amaçlardır. Zaten çocuk hakları da çocukları korumak, onları bağımsız ve sorumluluk sahibi fertler olarak yetişkinliğe hazırlamak amacıyla hukuk kurallarınca düzenlenen menfaatler (Aktürk, 2006: 14) şeklinde açıklanır. İnsan hakları fikrinin temelinde çocuk hakları vardır. Çocuk haklarına gösterilen önem ve saygı aslında insan haklarına gösterilen önem ve saygıyı ifade eder; çünkü birbirini tamamlayıcı özelliğe sahiptir. Çocuk hakları, onların yetişkinlere karşı ayrıcalıklı haklara değil, gelişme gereksinimleri sebebiyle özel insan haklarına sahip olmasını gerektirir (Avcı, 2011: 89; Kaya, 2011: 31).

Çocuk hakları, çocukları istismar ve ihmalden koruyarak, fiziksel, zihinsel ve ruhsal yönden sağlıklı yetişmelerini sağlayan haklar bütünüdür (Özdemir Doğan, 2017: 10). Dolayısıyla dünyadaki bütün çocukların, yaşama, korunma ve sağlıklı gelişimlerini sağlamaları açısından büyük önem taşımaktadır.

Franklin (1993: 30-31) çocuk haklarını Refah, Korumacı, Yetişkin ve Anababa Hakları şeklinde dört kategoride ele almıştır ki Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin içeriğine dayandırdığı “Refah Hakları”; çocukların rahat bir yaşam sürmelerini sağlar ve beslenme, barınma, eğitim, sağlık haklarını da içerir. Bunlar, onların en temel haklarıdır ve verilebilecek en önemli haklardır; çünkü çocuğun iyiliğinin can damarını oluştururlar. Refah haklarının çocuklara verilmesi, onların büyükler karşısındaki toplumsal ya da yasal durumlarını değiştirmez. Toplumun yapması gereken şey ise bu konuda yasal değişiklikler yapılmasını sağlamak olmalıdır.

Franklin, “Korumacı Haklar’ın da çocukları ilgisizlikten, fiziksel ya da duygusal istismardan ve tehlikelerden koruyan haklar olup onların yetişkinler karşısındaki durumlarını değiştirmediğini belirtir. Ancak çocukların bir yetişkinin sahip olduğu haklara sahip olmasını gerektiren haklar dediği “Yetişkin Hakları’nın; evlenme, oy ve araba kullanma gibi hakların çocuklara verilmesinde yaş sınırı olmasının onların bağımsızlığını kısıtladığına da dikkat çeker. Yine çocukların reşit olmadan önce ana-baba karşısında daha bağımsız olmaları gerektiğini içeren haklarını “Ana-babalara Karşı Haklar” diye sınıflandırmıştır. Örneğin hangi programı izleyeceği, ne yiyeceği, saçının uzunluğu gibi konularda karar verirken çocuklar daha özerk olmalıdır. Dolayısıyla Franklin’e göre (1993: 32) yetişkin hakları gibi bu hakların amacı da çocukları korumak değil onların bağımsızlığını arttırmaktır.

2.3.1. Çocuk Haklarının Önemi

Çocuklar çaresiz ve daha fazla himayeye muhtaç olmaları sebebiyle çocuk haklarının korunması meselesi günümüzde öncelikli çözümleri gereken sorunlardandır. Bu bilinçle çocuk haklarını gerçekleştirme sorumluluğu, insan haklarıyla ilgili birçok uluslararası düzenlemede yer almıştır (Akyüz, 2001; Merey, 2017: 76).

Fazlıoğlu’na göre (2007: 14) çocuk haklarına verilen değer, toplumun insan haklarına, özgürlük anlayışına, bireyin özgürleşmesine verdiği değerin de göstergesidir. Çocuklar, milletlerin ve devletlerin geleceğidir. Tabiatıyla hiçbir millet ve devlette istikbalini riske atmak istemez. O yüzden geleceğe sağlam adımlar atmak için her türlü hakları çocuklara verilip çağa uygun olarak geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu gelişim öncelikle aileden başlamalı, eğitim kurumları ve diğer devlet kurumlarına da yansmalıdır (Durgut, 2014: 4).

Toplumda çocuk hakları bilincinin oluşması, yerleşmesi, çocukların sahip olduğu yetenekleri geliştirmeleri sadece onlarla ilgili olmayıp kaliteli eğitim almış, kendi kararlarını verebilen çocuk ve gençlerden oluşan bir toplum oluşturmaya adına önem arz etmektedir. Bu bağlamda çocuk haklarının uygulanması ve geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunmak öncelikli hedefimiz olmalıdır (Washington, 2010:

43). Çocuk haklarının gelişimini ve uygulanabilirliğini sağladığımız ölçüde demokrasi, barış, hoşgörü, adaletin hâkim olduğu toplumun temeline de katkı sağlamış oluruz (Uçuş, 2009: 35; Mamur Işıkcı, 2013: 62). Dolayısıyla sosyal bilgiler dersinin amaçlarından olan iyi vatandaş yetiştirme hedefini gerçekleştirmiş oluruz.

Çocukların hayat şartlarının iyileştirilmesi toplumun amaçlarındandır. Bu gayeye ulaşılması sosyal devlet özelliğinin bir gereğidir. Çocuk haklarının uygulanması, geliştirilmesi, çocukların yaşam kalitelerinin yükseltilmesi devletin çocuk politikalarının da bir hedefidir (Cılga, 2010: 9; Uçuş, 2013: 45). Çocuk politikaları uluslararası standartlara uyularak ‘hak temelli’ bir yaklaşım bilinciyle oluşturulmalıdır (Karataş, 2010: 51). Cılga’ya göre (2010: 18) çocukların hayat kalitelerini yükseltmek için çocuk hakları ile ilgili kanunlar yapılmalı, bunları uygulayacak kurumlar oluşturulmalı, çocuk politikaları hazırlanmalı ve ülke çapında ilgili haklardan yararlanmaları sağlanmalı; verilen haklar korunmalı, geliştirilmeli ve bu konuda bütün kesimler bilinçlendirilmelidir.

Nitekim uluslararası birçok örgüt 20. yy.ın sonlarından itibaren insan hakları, çocuk haklarına verilen değer doğrultusunda eylem planı ve eğitim programları oluşturmuşlardır. Üye ülkelerden ise özellikle eğitim alanında bahsedilen programları uygulamaları istenmiştir (Tutkun, Koç, 2003: 21). Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 42. maddesi de çocuk haklarının öğrenilmesi ve öğretilmesi gerektiğiyle ilgilidir. Çocuklar adına eğitim programları üzerinde sürekli yapılan çalışmalar da bu konudaki duyarlılığın bir göstergesidir.

2.3.2. Çocuk Hukuku

Hukukta çocuk kavramı, küçüğü yetişkinden ayırmak ya da soy bağıını belirlemek için kullanılır. Çocuk hukuku, çocuğun hukuki durumunu belirleyen, ceza, kamu, özel ve sosyal hukuk alanlarındaki hak ve sorumluluklarını düzenleyen kurallar bütünüdür. Söz konusu hukukun temel işlevi, çocuğu güçsüzlüğünden ötürü özel olarak korumak, büyüdüğünde ise kendi başına bağımsız karar verecek olgunluğa ulaştırmak olmalıdır (Aktürk, 2006: 14; Günaydın Zeyrek, 2008: 1).

Geçmişte hukuk güçlülerin haklarını korurken günümüzde güçsüzlerin özellikle çocukların haklarını ele almış, çocuklar da hukukun konuları arasına girmiştir. Çocuk haklarını ulusal ve uluslararası düzeyde hukuksal güvenceye kavuşturmayı amaçlayan çocuk hukuku, çocuklara özgü yeni bir hukuk dalı olmakla birlikte konuya her geçen gün ilgi daha da artmaktadır. Toplumun önem verdiği çocuğun yetişip her yönden gelişmesi hukuk kurallarıyla ilgilidir. Bu kuralların çocuğa verdiği değer yalnız ona değil topluma da fayda sağlayacaktır. İşte bu sebeple çocuk geçmişten bu yana hukukun ilgilendiği bir varlık olmuştur (İnan, 1968: 201; Akyüz, 2018: 4).

Toplumun medeni seviyesinin yükselmesi için çocuğun bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal gelişimi ile ilgili önlemlerin alınması yeterli olmayabilir. Alınan bu tedbirlerin yanında çocuğun aile ve toplum içindeki yerini düzenleyip hem çocuğun hem toplumun faydasına olan hukuk kurallarının bulunması bir zarurettir. Devlet çocukların potansiyellerini geliştirmek adına yeterli şartları sunmakla görevlidir. Çocuğun ana-babasından haklarını yerine getirmesini isteme konusunda, devlet hem destekleyici hem de denetleyici konumdadır. Bu noktadan hareketle devlet çocuk hukuku vasıtasıyla onun ana babasına karşı hak ve ilişkilerini tanzim ederken topluma ve devlete karşı haklarının yanında devletin sorumluluklarını da düzenleyen kuralları da belirler (Akyüz, 2018: 4, 15).

İnsan hakları hukukunun bir parçası olan çocuk hakları, onların diğer insanlara karşı özel haklara sahip olmasının yanında bakıma muhtaç olmasından dolayı özel insan haklarına sahip olmasını gerektirir. Bu nedenle çocuk hakları doğal ve pozitif hukuk yaklaşımları ile ele alınır. Doğal hukuk açısından çocuk hakları bakıma, korunma ve gelişmeye ihtiyacı olmasından kaynaklı doğuştan itibaren verilen haklardır. Pozitif hukuk açısından ise çocuk hakları hem devletlerin kendi hukuk sistemlerinde hem de uluslararası belgelerde yer alan hakları içerir. Uluslararası alanda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde doğal hukukta olmayan bazı hakları içerdiğinden pozitif hukuk doğal hukuku geçmiştir diyebiliriz (Akyüz, 2001; Günaydın Zeyrek, 2008: 179).

2.3.3. Ulusal Hukukta Çocuk Haklarına Yönelik Düzenlemeler

Çocuğun sevgi ve ilgiyle büyütülmesinde, korunmasında ailenin önemi büyüktür. Bu nedenle geçmişten bu yana bu sorumluluk aileye verilmiştir (Akyüz, 2018: 4). Çoğu anayasada çocukların hakları konusunun aile başlığı altında düzenlenme sebebi budur (İpek, 2012: 161). Ülkemizde ana-baba-çocuk arasındaki ilişki, çocuk hakları ve çocuğun korunmasına ilişkin maddeler Medeni Kanun'da düzenlenmiştir (Karataş, 2010: 53; Akyüz, 2018: 5).

1982 Anayasası'nın 5. maddesi sosyal hukuk devleti, kişilerin rahat ve huzurlu yaşamaları, hak ve özgürlükleri; 41. maddesi ailenin ve çocuğun korunması; 42. maddesi eğitim öğretim hakkı; 50. maddesi küçüklerin zorla çalıştırılmayacağı, çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı; 56. maddesi sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı; 58. maddesi çocukların zararlı şeylere karşı devlet tarafından korunacağı; 59. maddesi çocukların beden ve ruh sağlığının devletçe korunacağı; 60. maddesi sosyal güvenlik hakkı; 61. maddesi devletin korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili düzenlemeler yapacağı ve 62. maddesi yurt dışında yaşayan çocuklarla ilgili önlem alınacağı hususlarıyla ilgilidir (Ay Zöğ, 2008: 25; Merey, 2012: 37; Akyüz, 2018: 7).

Çocuklar haksızlığa uğradığında, suçlu olduğu sanıldığında ya da suçlu olduğu kesinleştiğinde Ceza ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile korunmaktadır. Çocuklar kendilerine zarar verecek yerler, maddeler ve yayınlara karşı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gibi kanunlar sayesinde özel olarak korunurlar. Çalışma hayatında çocuklar sömürüye karşı iş hukukunca korunur. Eğitim ile ilgili haklarını düzenleyen kanun ise Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Mesleki Eğitim Kanunu, Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu gibi kanunlarda düzenlenmiştir. Korunmaya muhtaç olan, suçla itilen çocuklar için alınacak tedbirler Çocuk Koruma Kanununda düzenlenir. Çocuk mahkemeleri görev ve yetkileri bu kanunla düzenlenir (Moroğlu, 2003: 36; Baysan Kocat, 2009: 45; Akyüz, 2018: 7-8).

Anayasanın 41. maddesi “Ailenin Korunması” başlığı adını taşıırken 2010 değişikliği ile “Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları” olarak değiştirilmiştir. Bu durum ise devletin çocuk haklarını özel olarak tanıdığının açık bir işaretidir (Aslan, Kepenekçi, 2011: 27; İpek, 2012: 166).

2.4. Çocuk Hakları Eğitimi

2.4.1. Çocuk Hakları Eğitimi ve Önemi

Yaratılışı itibariyle bazı yeteneklerle dünyaya gelen, sosyal bir varlık olan insan, yaşamını devam ettirebilmek için gereken bilgiye eğitim yoluyla ulaşır. Eğitilebilme özelliğine sahip insanın bunu en iyi şekilde kullanabilmesi toplumsal şartlarla ilişkilidir. Toplum yaşamı da insanın eğitimini zorunlu hale getirmektedir. Kant’ın “*İnsan, ancak eğitim sayesinde insan olur*” sözünden eğitimin ne kadar önemli olduğu anlaşılır (Oktay, 2015: 2). Çağa uygun gelişmek, planlı, ileriye görerek hareket etmek, hedeflenen geleceğe ulaşmakta itici güç olan eğitimin görevi yadsınamaz, zaten toplumun eğitimden beklentisi de çağa uygun insan yetiştirmektir. Çocukların da bu bilinçle eğitilmesi toplumun geleceğine olumlu anlamda katkı sağlayacaktır (Özdemir Uluç, 2008: 68; Polat, 2015: 96).

Çocuğun fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimi için eğitim şarttır. Eğitim olmazsa üretici olamaz, kültürü zenginleştirip gelecek kuşaklara aktaramaz, çok yönlü düşünemez, çevresiyle olumlu iletişim kuramaz, sorunlara çözüm odaklı yaklaşamazlar. Toplumun refahını sağlamak, yaşam standardını yükseltmek, ülkeyi bilimsel, ekonomik, sosyal alanda ileri düzeye taşımak, barış içinde yaşama kültürü kazandırmak, hak ve ödevlerini bilen vatandaş olmalarını sağlamak için çocukların eğitime yatırım yapmak önceliğimiz olmalıdır (Karaman Kepenekci, 1999: 355; Akyüz, 2001; Senemoğlu, 2001).

Yapılan araştırmalara göre yaşadığı çevre ve gördüğü eğitimin niteliği, çocuğun yaşam kalitesini belirlemektedir. Çocukluk yıllarındaki yetersizliklerin, öğrenme ve gelişim düzeyini olumsuz, tam tersi durumların ise öğrenme ve gelişim düzeyini olumlu etkilediği kanıtlanmıştır. Çocuğun 18 yaşına kadar ki başarısında okul öncesi % 33, ilköğretim % 42 paya sahiptir. İlerideki başarı farkları okul öncesi

ve ilköğretimdeki gördüğü eğitimle ilişkilidir (Bloom 1964, Bloom, 1976: akt: Senemoğlu, 2001).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28 ve 29. maddeleri, nitelikli eğitimin sağlanması adına, çocuklara değer verilmesini, saygı duyulmasını, onların haklarının önemsinmesini, sorunları çözmesi için uygun ortamların sağlanmasını gerektirir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin gereklilikleri doğrultusunda eğitim planları yapılırken çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Şiddetten uzak, demokrasi ve eşitliği esas alan, sorumlu vatandaş olmalarını sağlayan düzenlemelerin yapılması, hakları temel alan ve çocukları önemseyen bir eğitim ortamının oluşmasına katkı sağlar (Akyüz, 2001).

Kişinin kendini her yönden geliştirmesi, içinde bulunduğu sosyal yapıyı, dünyayı kavraması, sorunları üzerinde düşünüp çözüme odaklanması, topluma faydalı olmak adına sorumluluk alması ancak sahip olduğu hak ve özgürlüklerin farkında olması yani “hak bilinci” edinmesiyle sağlanabilir (Uçuş, 2013: 85). Çocukların haklarını bilmeleri, kullanmaları, insanların haklarına saygı duymaları ancak eğitimle sağlanabilir. Haklarıyla ilgili eğitime öncelikle kendi hakları öğretilerek başlanmalıdır; çünkü çocuk hakları eğitimi insan hakları eğitiminin temelidir (Koçoğlu, 2012: 2; Akyüz, 2018: 15). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesi çocuk hakları eğitimi zorunlu hale getirmiştir. İnsan haklarına saygı, hakları koruma, haklardan faydalanma şuuru oluşturmak için çeşitli yöntem ve materyallerle sağlanan eğitime “insan hakları eğitimi” denir. Bu eğitimdeki amaç örgün eğitim içerisinde bulunan tüm öğrencilerin etkin vatandaş olarak haklarını öğrenme, kullanma, koruma ve geliştirmelerini ayrıca diğer insanların da bu haklara sahip olduğu bilincini kazandırarak onlara saygı duymalarını sağlamaktır (Karaman Kepenekci, 2008: 226).

Males ve Stricevic'e göre (2001) Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmekle başlayan, çocukların güvenli bir ortamda diğer çocuklarla iletişim halinde oldukları, çocuk haklarının uygulandığı, korunduğu ve haklara saygı gösterildiği, çocukların gelişimsel özelliklerinin dikkate alınarak hakların öğrenilmesinin sağlandığı eğitime çocuk hakları eğitimi denir (akt: Özdemir Uluç, 2008: 70). Washington'a göre (2010:

62) çocuk hakları eğitiminin hedefi, çocukların kişisel, ailesel, toplumsal ilişkilerinde güvenle hayata hazırlanmasını sağlamaktır.

Çocuk hakları eğitimi verilirken hakların çocuğun hayatıyla ilişkilendirilmesi öğrenmesini kolaylaştıracaktır. Çocuk hakları eğitimi özel bir ders veya içerik ile sınırlandırmamalı, öğretim ilkesi olarak görülmelidir. Söz konusu eğitim, diğer programlarla eşgüdümlü ve çocuğun yakın çevresiyle başlayan bir anlayışla geliştirildiği takdirde etkisi artacaktır. Çocuk hakları eğitiminin, eğitim bilimiyle tutarlı ilkeleri şunlardır;

- Çocuğun onur ve güvenliğine saygı duyulduğu ve bunların korunduğu bir ortam sağlanmalıdır.
- Çocuklara sınıfta ve okulda seçim yapma fırsatı verilip onların sorumluluk almaları sağlanmalıdır.
- Çocuğun kimliğine, aile ve kültürüne saygı gösterilmelidir.
- Düşüncelerini açıklama ve karar verme sürecinde çocuğun görüşlerine saygı duyulması diğer haklarını kullanmanın da yolunu açar.
- Çocuk bilgiye ulaşmak için medyayı kullanmalı; sorgulama, eleştirel düşünme, kendi fikrini oluşturma, analiz gibi becerileri geliştirebileceği ortam sağlanmalıdır.
- Öğrenme ortamlarında çocuğun özel yaşamının gizliliği düşüncesine saygı duyulan bir zemin oluşturulmalıdır (Özdemir Uluç, 2008: 145-146).

Flowers'a göre (2007: 25), çocuk hakları eğitiminde:

- Kendine ve başkalarına değer vermek,
- Günlük hayatta insan haklarını tanımak ve bunlara saygı duymak,
- Temel haklarımızı anlamak ve onlara tercüman olabilmek,
- Farklılıklara saygı duymak, değer vermek,
- Sert olmayan davranışlara sahip olmak, diğerlerine saygı duymak,
- Çocukların güvenliklerini sağlamak ve yeteneklerini geliştirmek (akt: Washington, 2010: 44) amaç olmalıdır.

Çocuk hakları eğitimi, demokrasiyi anlamalarını ve uygulamalarını sağladığından demokrasi gelecek kuşaklara taşınmış olur. Haklarının farkında olup koruyan çocuklar bu sayede her türlü ihmal ve istismardan da dolaylı olarak korunmuş olacaktırlar (Akyüz, 2018: 15-16).

Çocukların toplumda bilinçli vatandaş olmalarını istiyorsak onlara haklarını öğretmeli ve haklarının uygulandığı ortamları sağlamalıyız. Bu açıdan çocuk hakları eğitimi ile vatandaşlık eğitimi arasında güçlü bir ilişki vardır vatandaşlık eğitiminin bir parçasıdır diyebiliriz. Haklarını bilen, kullanan çocuk, diğerlerinin haklarına saygı duymayı ve toplumsal sorumluluklarını da öğrenmiş olacaktır. Aynı zamanda haklarını kullanırken düşüncelerini de ifade ederler, haklarının çiğnenmesine karşı bilinçli olmak gibi bazı etkin vatandaşlık özelliklerini de kazanmış olurlar (Howe-Covell, 2005; akt: Ersoy, 2011: 22; Ersoy, 2012: 362; Uçuş, 2017: 172-173). Araştırmalar da haklarını öğrenen çocukların benlik saygısının, sorumluluk bilincinin geliştiğini, farklılıklara saygılı olduklarını kanıtlamıştır (Arslan Özdiñer-Savaşer, 2008: 68). Çocuk hakları eğitimi alan çocuk bir başkasının da hakları olduğunu yaşayarak öğrenmiş olacağı için yetişkin olduğunda hoşgörölü ve sorumluluk sahibi bir vatandaş olacaktır. Böylece toplumsal barışa da dolaylı olarak katkı sağlanmış olur.

Günümüze kadar insan hakları ile ilgili hem ulusal hem uluslararası pek çok sözleşme imzalanmış birçok yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen hak ihlallerinin önüne geçilememiştir. Buradan hareketle yasal düzenlemelerin sorunların çözümünde yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta Üstel'in (2017: 309-311), insan haklarının korunmasında karşılaşılan sorunlar başlığı altında tespit edip sıraladığı gibi eğitimsizlik, hoşgörösüzlük, insan olma bilincinin eksikliği vb. engeller ile devletin "ödevi"ni görmezden gelerek sorunu sıradanlaştırma yüzünden fazlaca bir ilerleme de kaydedilememektedir. Çünkü insan hakları kültürünü benimsetmenin, hak ihlallerini önlemin yolu demokrasiye, hukuka verilen önemle bağlantılıdır. Bunu sağlamak da çocuk hakları eğitiminin önemsenmesiyle mümkün olur (Koçoğlu, 2012: 2-3). Özetle toplumdaki çocukların küçük yaşlardan itibaren hak ve sorumluluklarını bilerek yetişmelerini sağlayan çocuk hakları eğitimi elzemdir.

2.4.2. Çocuk Hakları Eğitiminde Okulun ve Öğretmenin Rolü

Elvan'a göre (2017: 257) topluma faydalı, insan haklarına saygılı bireyler yetiştirmenin temeli, öncelikle kendi haklarını bilen, bunları içselleştiren bireyler olmalarını sağlayarak atılabilir. Bu temelin en iyi atılacağı yer ise kuşkusuz okullardır. Nitekim Ersoy'un (2011) yaptığı araştırma sonuçları da bu durumu doğrular niteliktedir. Çalışmada öğrencilere haklarını öğrendikleri kaynaklar sorulmuş, çoğunluğu bunun okul olduğu şeklinde cevap vermişlerdir.

Carter ve Osler'e göre (2000) insan hakları, teorik eğitimin ardından uygulamalı şekilde verilmelidir. Hakların tanınması, kabul edilmesi ve benimsenmesinde hukukla eğitim arasında ortak bir ilişki kurulmalıdır. Hak konusu, hukuk sistemi içinde bir kavram olsa da bunun öğretildiği yer eğitim kurumlarıdır (akt: Bektaş Öztaşkın, 2017: 117). Okulların çocukların yetiştirilmesinde rolü ne kadar önemliyse onlara haklarının öğretilmesinde de ehemmiyeti o denli fazladır. Bu rolü layıkıyla yerine getirmekte öğretmene büyük iş düşmektedir, onun bilgi yönünden konuya hakim olması, duyarlı yaklaşımı bahsedilen rolün gerçekleştirilmesine anlamlı katkı sağlayacaktır (Durnalı-Orakcı vd., 2017: 29). Özetle okulun rolü hem eğitim imkanı sağlamak hem de hak ve sorumlulukları öğretmektir.

Çocuk hakları eğitimi ne kadar erken yaşta verilirse o kadar etkili olmaktadır. Eğitimin ilk basamağı olan okul öncesinden itibaren hak eğitimi verilmeli, diğer kademelerde de devam etmelidir. Çünkü çocuklar bu dönemde birlikte yaşama, düşüncelere saygı gibi sosyal bilgilerin en önemli hedeflerinden birisi olan etkin vatandaşlık bilincini kazanırlar. Bu sayede hem çocuk hakları eğitimi hedefine ulaşır hem de uygar demokratik toplum olma yolunda önemli aşama kaydedilir (Ersay, 2011: 22; Polat, 2015: 104; Uçuş, 2017: 178). Okul ortamında öğretmenler, idareciler, diğer çalışanlar ve öğrenciler arasındaki ilişki; saygı, sevgi ve hoşgörüye dayalıysa öğrencilerin insan hakları ve vatandaşlıkla ilgili bilgileri hayata daha kolay geçirmeleri beklenir. Okullarda öğretilenlerle uygulananlar arasındaki uyum da bu eğitimin verimliliğini artırır (Karaman Kepenekci, 2008: 228).

Çocuk psikolojisi açısından bakıldığında çocuk-öğretmen ilişkisi, karşılıklı saygıya dayanan bir eğitimi savunur. Öğretmen bu ortamda davranışlarıyla model olmalıdır. Çocuklara haklarını öğretirken bilişsel yöntemlerden ziyade oyun ve yaşamdan örnek olaylar kullanmalıdır. Konular somut yaşama uygun işlenmelidir, örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesine göre katılım hakkını, gerçek yaşamda uygulamalı (okul meclisi seçimlerinde aday olmak, oy kullanmak, kulüp seçimi yapmak vb.) olarak kullanmalıdır. Öğretmenin çocuk hakları ile ilgili içeriği verirken tartışma ortamı yaratması, görsel araçları yoğun kullanması, öğrenciye sorumluluk vermesi yani "görev temelli" öğrenme ortamı oluşturması küçük yaşlarda daha etkili olmaktadır. Örnekler seçilirken de olumlu örneklerle öncelik verilmelidir (Peker Ünal, 2010: 25-26; Uçuş, 2013: 94, 116). Öğretmenin sınıfta sorumluluğu öğrenciyle paylaşması küçük yaşlarda bile etkili olmaktadır. Çocuk hakları ile ilgili eğitici faaliyetlerin işe yaraması çoğunlukla öğretmenin yeterliliğinin kanıtıdır (Özdemir Uluç, 2008: 149-150).

Males ve Stricevic'e göre (2001) çocuk hakları eğitimine katkı sağlayan bir öğretmen; öğrenciyi birey olarak kabul etmeli, çirkin bir dil kullanmamalı, onları soru sormaya teşvik etmeli, adil davranmalı, sınıf kurallarını oluştururken çocuklarla tartışıp duygularını ve hissettiklerini anlamalıdır (akt: Özdemir Uluç, 2008: 149-150). Çocuk haklarını öğreten eğitimcilerin bu konuda bilgili, hassas olmaları gerekir. Yapılan araştırmalarla öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi konusundaki bilgi ve tecrübelerinin, çocukların vatandaşlık bilgilerine katkı sağladığı ortaya konulmuştur (Ersoy, 2012: 363).

Çağdaş toplum seviyesine ulaşmanın gereklerinden olan insan hakları algısına verilen ehemmiyetin okul ortamında benimsenmesi ve geliştirilmesi demokrasi kültürüne büyük katkı sağlayacaktır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise bu gelişimde büyük payı vardır çünkü bahsedilen değerlerin kazandırılmasında öğrenme ortamını düzenleyecek olan kişilerdir (Kayhan-Yıldırım 2014: 81-91).

Sonuç olarak çocuk hakları eğitiminde yalnız kağıt üzerindeki bilgilerle istenilen amaca ulaşılamayacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle tüm bileşenleriyle eğitim kurumlarının özellikle de öğretmenlerin çocuk hakları konusunda duyarlı ve

destekleyici bir anlayışa sahip olması, bahis konusu eğitim adına büyük önem arz etmektedir.

2.5. Türkiye’de Çocuk Hakları Tarihi

Milli mücadelenin ardından yeni Türk devletinin kurulduğu tarihlerde çocuk hakları ile ilgili yapılan çalışmalardan biri 1921 de Gazi Mustafa Kemal’in emriyle Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmasıdır (Baysan Kobat, 2009: 31).

Birinci Dünya Savaşından sonra uluslararası barışın sağlanması ve güvenli bir hayat ortamının oluşturulması için Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Çocukların korunması ve özel hakları olduğu bilincinin önem kazandığı bu dönemde çocuk hakları kavramı ilk kez milletler arası seviyede konuşulmaya başlanmıştır. Nitekim 1920’de “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” adında bir örgütün kurulması bunun göstergesidir. Bu örgütün çalışmalarıyla 1923’te Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi yayımlanmış, 26 Eylül 1924’te Milletler Cemiyeti tarafından onaylanmıştır.

Ülkemizde de çocukların yaşama, gelişme, korunma gibi temel haklarını içeren beş maddelik bildirge 1931’de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından onaylanmıştır (İnan, 1970: 45; Doğan, 2000: 182; Müftü, 2001; Moroğlu, 2003: 30-31; Polat, 2015: 108). Atatürk, bu konuya ne kadar önem verdiğini gösterircesine meclisin açıldığı gün olan 23 Nisan’ı da çocuklara bayram olarak hediye etmiştir. Bu gelişmelerin ardından 1935’te Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur (Moroğlu, 2003: 31). Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’nin etkisiyle ülkemizde çocukların korunmasına ilişkin yasal düzenlemelerden olan 1949 yılında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun 1957’de yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunla kurulan Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri Kurumu aracılığıyla da sahipsiz ve korunmasız çocuklara hizmet verilmiştir (Baysan Kobat, 2009: 32).

Ülkemizin katıldığı çocukların korunması amaçlı ilk uluslararası faaliyet 1936 I. Balkan, 1938 II. Balkan Kongreleridir. Katılım, Balkan ülkeleriyle sınırlı olmasına rağmen uluslararası alanda çocuk haklarıyla ilgili çalışmalara öncülük etmesi bakımından önemlidir (Moroğlu, 2003: 31; Akyüz, 2018: 43).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin yerine kurulan Birleşmiş Milletler 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni onaylamıştır. İnsan hakları yönünde bu olumlu gelişmeler çocuk hakları alanında çalışmaların yapılmasına öncülük etmiş, 20 Kasım 1959'da Çocuk Hakları Bildirgesi Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 1979 "Dünya Çocuk Yılı" olarak kabul edilmiştir. Dünyada ilk ve tek çocuk bayramı olan 23 Nisan da ülkemizde bahsedilen tarihten bu yana tüm dünya çocuklarıyla birlikte kutlanmaya devam etmektedir (Moroğlu, 2003: 31-32; Polat, 2015: 109).

Türk Çocuk Hakları Bildirisi; 14 Şubat 1962'de 7. Milli Eğitim Şurasında, 8 Mayıs 1962'de 2. Sosyal Hizmetler Konferansı'nda, 28 Haziran 1963'te UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Anayasanın 10, 35, 41, 43, 45, 49 ve 50. maddelerinin gereğine göre 1923 Cenevre, 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği ve 20 Ekim 1959 BM Çocuk Hakları Bildirileri'nin etkisiyle Türk çocuğunun hakları belirlenmiş ve halka duyurulmuştur. Bunlar;

1. İyi bakım ve yetiştirilme; ilgi, sevgi ve iyi eğitim görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Devlet ve özel kurumlar dahil tüm vatandaşların çocuk haklarını tanıma, imkanlar doğrultusunda uygulama sorumluluğu vardır. Sıkıntısı olan çocuğun kurtarılması önceliklidir.
2. 16 yaşından küçük hiçbir çocuk eğitimden yoksun bırakılamaz, çalıştırılmaz, sömürülemez.
3. Aile çocuğun bakımından, yetiştirilmesinden, 7-16 yaş arasında ise eğitim almasından, orta dereceli öğrenime devam etmiyorsa mesleki eğitim veren kurslara devam edip olgunlaşmasından sorumludur. Ana-baba bu şartları sağlamıyorsa birinci derece akraba ve devlet kurumları sorumluluk alır.
4. İlköğrenimden sonra ortaokula veya meslek okullarına devam edemeyen çocuklar için meslek eğitimi veren atölyelerin uygulamalı ders ve kursların açılması gerekli malzemenin sağlanması ve çocukların bunlardan faydalanmaları idari amirler, belediye başkanları ve muhtarlar ile milli eğitim kurumunun sorumluluğundadır.

5. Özürlü ve yaşadığı ortama uyum sorunu olan çocukların iyileştirilmeleri, sıkıntı içindeki çocukların kurtarılımları, kendilerine uygun geçimlerini sağlayabilecek bir meslek edinmeleri, işe yerleştirilmeleri ana-baba ve devletin ilgili kurumlarının görevidir. Bu kurumlar bir an önce çoğaltılmalıdır. Üstün yetenekli çocukların, aile ve devletin desteğiyle yetişmeleri sağlanmalıdır.

6. Hukukumuzda çocuk ve onun korunması ile ilgili kanunlar ilgili kurumlarca geciktirilmeden uygulanmalı, takip edilmeli, eksiklikler giderilmelidir (İnan, 1970: 52-53).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin oluşumu, 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve 20 Kasım 1959 Çocuk Hakları Bildirisi'ne dayanır. Çocukların çıkarı açısından bildireler rehber görevi üstlenmiş ancak kararlara uymayan devletlere yönelik yaptırımı olmayan genel ilkeler olduğundan, devletleri bağlayan ve yaptırımı olan sözleşme yapılması fikri oluşmuştur. On yıl süren çalışmalar neticesinde Birleşmiş Milletlere üye devletlerin yasaları incelenerek bir tasarı meydana getirilmiş 20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylanmıştır. 2 Eylül 1990'da 21 devletin imzaladığı sözleşme yürürlüğe girmiştir (Moroğlu, 2003: 33; Polat, 2015: 109). Türkiye sözleşmeyi 20-30 Eylül 1990'da Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde toplanan "Çocuklar İçin Dünya Zirvesi" öncesinde 14 Eylül 1990'da imzalamış, 9 Aralık 1994'te 4058 sayılı kanunla onaylanması uygun görülmüş, 23 Aralık 1994'te 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 27 Ocak 1995'te 22184 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Akıllıoğlu, 1995: 1; Moroğlu, 2003: 33). Ülkemiz sözleşmeye, imzası sırasında 17, 29 ve 30. maddeleri Anayasa ve Lozan Antlaşması içeriğine uygun olmadığı, azınlık çocukların dil, din, kültürü kullanmakta mahrum bırakılmayacağı maddesi nedeniyle çekince koymuştur (Akıllıoğlu, 1995: 22; Fazlıoğlu, 2007: 44).

Bölgesel bir sözleşme olan "Çocuk Haklarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi" Türkiye tarafından 1999'da imzalanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden sonra çocukların özel durumlarını konu alan bildireler ve ek protokoller hazırlanmıştır. Bu protokoller Türkiye tarafından da kabul edilip 12

Şubat 2002’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Moroğlu, 2003: 34-35).

2.6. Çocuk Haklarına Yönelik Uluslararası Belgeler ve Sözleşmeler

2.6.1. Washington Kararları

Çocuğun korunması için uluslararası çalışmaların ilk adımı 1919’da Washington’da toplanan İş Konferansı’nda atılmıştır. Alınan kararlar şunlardır:

- Yaşı 14’ten küçük olanlar bir işe alınmamalıdır.
- Yaşı 15’ten küçüklerin özellikle geceleri herhangi bir işte çalışmaları yasaklanmalıdır.
- Daha büyük yaşta çocukların çalışmaları günlük 8, haftalık 48 saati geçmemelidir (İnan, 1970: 44).

2.6.2. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi

1.Dünya Savaşı sonrası, durumdan en çok etkilenen ve toplumun temeli olan çocukların ihmal ve istismardan korunması için Milletler Cemiyetince Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlanmış, 26 Eylül 1924’te birçok devletin onayıyla kabul edilmiştir. Mustafa Kemal’in de imzası olan bildirge Çocuk Esirgeme Kurumunun Genel Merkezindedir.⁴

2.6.3. Çocuk Hakları 2. Cenevre Bildirisi

1948’de Milletlerarası Çocukları Esirgeme Kurumları Birliğince Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi geliştirilerek 7 madde haline getirilmiştir. Bu bildiri, bütün milletlerce çocuğa en iyinin verilmesini ödev kabul etmiştir.⁵

⁴Bildirge şu maddelerden oluşur: a) Fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı gelişim tüm çocukların hakkıdır. b) Çocukların her türlü sıkıntıdan korunması ve bunlara karşı önlem alınması gerekir. c) Sıkıntılı ve zor durumlarda yardım hakkı öncelikle çocuğundur. d) Çocuk yetenekleri ölçüsünde geliştirilmeli, sömürüye karşı korunmalıdır. e) Çocuk sevgiyle büyütülmeli mutlu bir çocukluk geçirmelidir (İnan, 1970: 45; Doğan, 2000: 182; Müftü, 2001).

⁵Bildirinin maddeleri şunlardır: Çocuk ırk, millet, din gibi ayrımdan uzak tutulmalı, hakları korunmalıdır.

- Çocuğun aile bütünlüğüne saygı göstermek koşuluyla çocuğa yardım edilebilir.
- Çocuğun maddi manevi yönden gelişmesi için imkanlar sağlanmalıdır.
- Çocuğun beslenme, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçları karşılanmalı, çocuk eğitime uyum sağlayamıyorsa özel eğitime tabi tutulmalıdır.

2.6.4. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi

Yaşanan savaşlardan etkilenen, yaradılışları gereği özel olarak korunması gereken çocuğa, en iyiyi sunma sorumluluğu hisseden Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun detaylı çalışmaları sonucunda Çocuk Hakları Bildirgesi 20 Kasım 1959'da onaylanmıştır (Müftü, 2001). Çocuğun hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi, mutlu bir çocukluk geçirmesi, kendine ve topluma faydalı olması için 10 ilke belirlenmiştir;

- Bahsedilen tüm haklara hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocuklar sahiptir.
- Çocuğun özel olarak korunmaya hakkı vardır, çocuğu ilgilendiren her konuda faydası düşünülmelidir.
- Çocuğun doğduğu andan itibaren isim ve milliyet hakkı olmalıdır.
- Çocuk sosyal güvenlik açısından özel olarak korunmalı, hizmetlerden faydalanmalıdır.
- Bedensel, zihinsel gelişimi geri olan çocuğun durumu dikkate alınarak gerekli uygun şartlar sağlanmalıdır.
- Çocuğun kişiliğinin gelişmesi için sevilme, bakımı için aile hakkı vardır. Aile sıkıntılı ise devlet yardım etmelidir.
- Eğitim çocuğun hakkıdır, çocuğa yeteneklerini geliştirmek topluma yararlı olmasını sağlamak için şartlar oluşturulmalıdır. Çocuğun yararının gözetilmesinde öncelikli sorumluluk ailededir.
- Çocuk her halükarda öncelikli korunması, yardım edilmesi gereken bir varlıktır.
- Çocuk her türlü ihmal ve sömürüye karşı korunmalı, sağlığına, eğitimine zarar verecek bir işte zorla çalıştırılmamalı, maddi konulara alet olmamalıdır.
- Çocuk ırk, din gibi ayırım oluşturan unsurlara karşı korunmalı, barış, hoşgörü, dostluk ruhunun hakim olduğu bir ortamda yetiştirilmelidir (İnan, 1970: 48-51).

-
- Doğal afetlerde öncelikli olarak çocuklara yardım edilmelidir.
 - Çocuk sosyal güvenlikten faydalanmalı, yeteneklerini geliştirebilmeli, sömürüye karşı korunmalıdır.
 - Her çocuğun sevgi, şefkat görme, ve kardeşçe yaşamaya hakkı vardır (İnan, 1970: 45-46).

2.6.5. Avrupa Çocuk Hakları Beyannamesi

Yedi maddeden oluşan beyannamede, çocuklar arasında ayrım yapılmaması, çocukların beslenme, barınma, sağlık, oyun, dinlenme, eğitim ve aile hakkı olması, ekonomik ve sosyal olarak korunması, yetenekleri ölçüsünde geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Fazlıoğlu, 2007: 21).

2.6.6. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk haklarının korunması adına imzalanan beyannameler devletlerin kabul ettiği ancak bağlayıcılığı olmayan esaslar içerdiğinden bu durum uluslararası düzeyde bağlayıcılığı olan kapsamlı bir sözleşme yapılması fikrini ortaya çıkarmıştır çünkü sözleşmeler devletleri bağlayan kanun özelliğine sahiptir. Böylece çocuk hakları uluslararası hukukça güvenceye alınmış olacaktır. Uluslararası çocuk yılı kabul edilen 1978’de, Polonya 1959’da kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi’ne dayanarak Birleşmiş Milletlere çocuk hakları ile ilgili bir sözleşme taslağı sunmuştur. Birleşmiş Milletler komisyonlarınca yaklaşık on yıl süren çalışmalar neticesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çocuk haklarını koruyan ve tanıyan en detaylı belge olan Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989’da onaylanmıştır (Akıllıoğlu, 1995: 2; Müftü, 2001; Moroğlu, 2003: 33; Akyüz, 2018: 45).

Çocukların uluslararası düzeyde korunması adına 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlayıp 1959 Çocuk Hakları Bildirgesi ile devam eden sürecin üçüncü aşaması olan Çocuk Hakları Sözleşmesi, 18 yaşından küçüklerin haklarını belirler. Bir yönüyle çocukların “Magna Carta”sı ya da “İnsan Hakları Yasası” olarak ifade edilir. Toplam 54 maddeden oluşan sözleşme büyük ölçüde insan haklarının çocuk haklarına uyarlanmasıdır. Özetle sözleşme çocuk haklarını bütün yönleriyle medeni, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak birlikte kapsayan, bir haktan yararlanılmasının öteki haklardan soyutlanamayacağını kabul ederek çocuğun fikrini, ahlaki ve manevi niteliklerini geliştirmek için ihtiyacı olan özgürlük, sağlıklı ve güvenli bir çevreyi, sağlık olanaklarını, beslenme, giyinme ve barınma anlamında asgari standartları içerir (Akıllıoğlu, 1995: 1; Doğan, 2000: 190; Müftü, 2001; Moroğlu, 2003: 33). Sözleşmenin ülkelerce onaylanması, onaylayan ülkeye iç hukukunda düzenleme yapma yükümlülüğü getirmektedir (Akıllıoğlu, 1995: 3).

2.7. Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı ve Amacı

Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NNCS), sosyal bilgileri;

“Vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimleri, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerin alınarak sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı oluşturulmasını hedefler. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağımlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır.” (Safran, 2015: 4-5) şeklinde tanımlamaktadır.

Barr, Barth ve Shermis’e göre (1978) sosyal bilgiler; vatandaşlık eğitimi, sosyal bilimler bilgisi, yansıtıcı inceleme olmak üzere üç ana amaca ulaşmayı hedefler (akt: Kılıçoğlu, 2013: 21). Vatandaş için sosyal bilgiler anlayışı Eskiçağ’dan beri uygulanıyor olmasına rağmen ders olarak ABD’de başlamıştır. 1968’den itibaren bazı kesintiler olsa da ülkemizde sosyal bilgiler dersi okutulmaktadır. 1998’de zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkmasıyla bu ders ilköğretim programlarında yer alan temel derslerden biri olmuştur (Safran, 2015: 15).

Sosyal bilgiler dersi, çocukların çevreye, topluma ve insanlığa karşı görev ve sorumluluk bilinciyle etkin vatandaşlar olarak problem çözen, topluma faydalı bireyler olmaları için 4, 5, 6 ve 7. sınıfta verilmektedir (Aykaç, 2007: 47; Demir, Akengin, 2012: 25; Durgut, 2014: 36). Adından da anlaşılacağı üzere çocuklara, içinde yaşadığı toplumla ilgili bilgi ve becerileri kazandırarak onların topluma adapte olmalarına destek olur.

Sosyal bilgiler ezberlenecek tarih, mekan ya da kişiler listesi değildir; insanlığın düşüncelerinin, inanışlarının, dillerinin, tecrübelerinin, ulusal ve

uluslararası düzeyde incelenmesini içerir. Bir akarsu gibidir, ona katkı sağlayan farklı disiplinler akarsuya dökülen dereler olarak düşünülebilir. Sosyal bilgiler diğer konu alanlarını bir arada tutan bağlam olarak da değerlendirilebilir. Bu alanlar ise antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, din, psikoloji, sosyolojidir. Ancak bahsedilen sahalarla da sınırlı değildir; mimari, kariyer eğitimi, çevre eğitimi, küresel eğitim, sağlık eğitimi, uluslararası eğitim, yaşam becerileri, çok kültürlü eğitim ve kentsel eğitim gibi konuları da içerir (Kılıçoğlu, 2013: 20).

Sosyal bilgilerin en kapsamlı amacı, toplumsal kültürü benimseyip koruyan ve toplumu geliştiren bireyler olması istenen etkin vatandaş yetiştirmektir. Zira milletlerin devamlılığını sağlamak etkin vatandaşların varlığına bağlıdır. Ülkemizde ilk ve ortaokul çağındaki çocuklara vatandaşlık bilgisi, sosyal bilgiler dersi kapsamında verilmektedir. Bu dönemdeki çocuklara kazandırılacak bilgi, beceri ve davranışların ileriki yıllarda etkisini devam ettireceği söz konusu olduğundan, geleceğin yetişkinleri olacak çocuklara bu dersin öğretilmesi kritik bir önem taşımaktadır (Safran, 2015: 14).

Sosyal bilgiler dersi, demokrasiyi içselleştirmiş vatandaşlar olarak öğrencilerin topluma uyum sağlamalarını, kazandıkları bilgi ve becerileri yaşama aktarabilecekleri özellikleri kazandırmayı sağlar. Toplumların, geçmiş, günümüz ve gelecekteki politik, ekonomik, kültürel ve çevresel problemlerini ve bunların çözümüne dair eğitimi önemser. Dolayısıyla günümüzdeki sorunların temelinde yer alan olumsuzlukların tarihi tarafını gösterip geleceğe sağlam adımlar atmaya katkı sağlar. Bu ders sayesinde yurdumuzun ve dünyanın tarihi, insanlığın gelişimine faydası olmuş önemli kişilerin hayatları, demokratik yönetim sistemi ve işleyişi, ülkemizin zengin kültürel yapısı içindeki öğeleri öğretilir. Böylelikle öğrencilerde ülkelerine karşı duymaları gereken sorumluluk bilinci gelişir. Bu anlamda sosyal bilgiler dersi vatandaşlık, insan hakları ve demokrasinin gelişmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir etkiye sahiptir (Tezgel, 2008: 75-77).

İlk ve ortaokullarda okutulan her ders ayrı bir öneme sahip olmakla beraber sosyal bilgiler dersini diğer derslerden daha önemli kılan şey toplumun devamlılığını

sağlayacak çocuklara, istendik değer ve tutumları kazandırmasıdır. Nitekim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın bu minvaldeki genel amaçları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak ayrıntılı şekilde belirlenmiştir.⁶

2.8. Çocuk Hakları Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi

Ülkelerin eğitimden beklentileri, devletin devamlılığını sağlayacak, bilgili, sorumlu ve sağduyulu bireylere sahip olmak, makbul/iyi/ideal/millî vatandaş/yurttaş yetiştirmektir. Çünkü “çocuk rejimin geleceğinin teminatıdır” (Üstel, 2017: 30-37, 136, 195, 321). Günümüzde vatandaşlık eğitimi yalnız ülke çapında değil dünyaca önemsenen bir konudur. Söz konusu eğitime verilen önem, ülkelerin gelişmişliğinin

⁶ Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1. Bu ülkenin bir vatandaşı olarak, ülkesini ve milletini seven haklarının bilincinde ve bunları kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olmaları,
2. Atatürk ilke ve inkılâplarının ülke için önemini kavrayarak demokrasi, laiklik, millilik ve çağdaşlık gibi değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
3. Hukuk kurallarının tüm insanları bağladığını, insanların kanunlar önünde eşit olduğunu sebepleriyle bilmeleri,
4. Kültürel ve tarihi öğeleri kavrayarak ulusal bilincin oluşmasını sağlayan değerlerin korunmasının ve gelişmesinin gerekli olduğunu kabul etmeleri,
5. Yaşadığı çevre ve coğrafi özellikler arasındaki etkileşimi açıklamaları,
6. Doğal çevreyi ve kaynakları korumaya çalışarak, yaşanabilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
7. Bilgiye ulaşma yollarına eleştirel bakış açısıyla yaklaşmaları,
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini anlamaları,
9. Her mesleğin toplum için önemli olduğunu anlamaları,
10. Farklı yer ve zamana ait tarihi bulguları sorgulayarak yaşanan değişim ve sürekliliği algılamalarını,
11. Teknolojinin toplumsal önemini kavrayarak bilinçli kullanmaları,
12. Bilimsel düşünce temelinde, bilgiye ulaşma, kullanma ve bilgiyi üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,
13. Toplumsal sorunları çözmek için sosyal bilimlerin kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
14. Katılımın bilincinde olarak gerek kendisi gerek toplumla ilgili konularda görüşlerini ifade etmeleri,
15. İnsan hakları, milli egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının ülkeye faydalarını kavrayarak yaşamını bunlara göre düzenlemeleri,
16. Millî ve manevi değerlerin temelinde evrensel değerleri benimseyerek faziletli insan olmaları,
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilinciyle ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konularda hassas olmaları,
18. İlgi istek ve yeteneklerinin; fiziksel ve duygusal özelliklerinin bilincinde olmaları beklenmektedir (URL 1).

de bir göstergesidir. Zira sosyal bilgiler dersi tanımlarına bakıldığında etkin vatandaş kavramının öne çıktığı görülmektedir. Bu dersin konularından biri de vatandaşlık bilgisi olduğuna göre hem vatandaşlık bilgisi hem de iyi ve etkin vatandaş özelliklerinin kazandırılmasında, sosyal bilgiler dersinin önemi yadsınamaz.

Ülkenin vatandaşı olarak hak ve sorumluluk bağını kurabilmek, kendini ülkesine ait hissettirebilmek bu dersin temel amaçlarındandır (Tezgel, 2008: 75-78; Güven, 2011: 40-47; Safran, 2015: 5). Etkin vatandaşlık eğitiminde, eğitim programlarımızda yer alan her ders önemli olmakla birlikte sosyal bilgiler dersi; vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazandırılmasında, hak ve hukuka bağlı, demokratik duyarlı vatandaşların yetiştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Etkin vatandaş olmanın gerekliliklerinden biri hak ve sorumluluklarını, katılım becerilerini bilmekle ilişkilidir (Ersoy, 2007: 3, 5; Çelik, 2009: 40). O halde çocukların gelecekte etkin vatandaşlar olmaları beklentisi doğrultusunda öncelikle bunlar öğretilmelidir.

Ersoy'un (2007: 175) araştırmasında da etkin vatandaşın; haklarını bilen, kullanan ve koruyan kişiler olduğu, etkin vatandaşlık eğitiminde sosyal bilgiler dersinin önemli bir paya sahip olduğu sonucuna ulaşılması bu durumu doğrular niteliktedir. Nitekim sosyal bilgiler dersi 5. sınıf kazanımlarından; "Sosyal bilgiler dersinin Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder." 6. sınıf kazanımlarından, "Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar." İfadelerinden de anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler dersinin etkin vatandaş yetiştirme amacını güden bir ders olduğu açıkça vurgulanmıştır.

İstenen vatandaşlık anlayışı; yalnız hak ve sorumluluklarını ezbere bilen vatandaş olmak değil, çözüm üreten, tartışan, araştıran, uygulamaya koyan, hakkını arayan, koruyan ve geliştiren; bunun yanında mesuliyetlerini de yerine getiren duyarlı ve katılımcı bir vatandaşlıktır. Sosyal bilgiler dersinin temel misyonunda anlamını bulan vatandaş yetiştirmekte hem okul hem öğretmenlerin bilgi ve becerilerinin yeterli olması söz konusu eğitime ciddi anlamda katkı sağlayacaktır (Güven, 2011: 41-55).

Geniş bir çerçeveye sahip olup içinde pek çok disiplinden bilgi barındıran sosyal bilgiler dersi programı içerisinde, insan hakları konusu geçmişten bu yana hep yer almıştır. Elbette ki insan hakları ile ilgili söylenenler çocuk hakları içinde geçerlidir. İlk ve ortaokullarda yer alan dersler arasında sosyal bilgiler dersi genel amaçları itibariyle çocuk hakları eğitiminin programlı bir şekilde uygulanmasına oldukça uygun bir derstir. Çocuklardan, haklarını bilip kullanmaları, sorumluluklarını yerine getirmeleri, milli bilinçte olmaları beklenmektedir. Sosyal bilgiler dersinin önemi çocuk hakları konusunda bilgi vermesinden de kaynaklanmaktadır (Koçoğlu, 2012: 2; Demirezen-Altıkulaç vd, 2013: 40; Durgut, 2014: 35-37). Aktif, katılımcı vatandaş yetiştirme sorumluluğu olan sosyal bilgiler dersinin amaca uygun vatandaş yetiştirmesi, çocukların sürece katılması, görüşlerinin alınması ve önemsenmesiyle gerçekleşebilir. Bu gayeyle sosyal bilgiler dersinde ana hatlarıyla çocuk haklarına yer verilmesi elzemdir (Merey, 2012: 3).

İlköğretim programında hak eğitimiyle ilgili bazı değerlere 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler programında rastlanmaktadır. Bu değerlerden bazıları; dayanışma, hoşgörü, özgürlük, saygı ve sorumluluktur. Ülkemizde insan hakları eğitimi, yalnızca Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinde değil, vatandaş yetiştirme sorumluluğunu üstlenen sosyal bilgiler dersi programında da yer almaktadır (Polat, 2015: 103). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri öğretim programları, çocuk hakları eğitimiyle ilişkili içeriğe sahiptir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı genelinde çocuk hakları ile ilgili ifadeler diğer programlara kıyasla daha yoğun yer almaktadır (Özdemir Uluç, 2008: 262; Uçuş, 2009: 113). Ersoy'un (2011: 30) yaptığı araştırma sonuçları da bu durumu doğrular niteliktedir. Söz konusu araştırmada öğrencilere haklarını hangi derste öğrendikleri sorulduğunda, en fazla hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Merey'in (2012: 10) yaptığı karşılaştırmalı bir araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk hakları konularına yer verildiği belirtilmiştir. O halde çocukların katılım haklarını öğrenebileceği ders olarak sosyal bilgiler dersi önemli bir yere sahiptir.

Durgut'a göre (2014: 34-40) çocuk hakları ders kitaplarında genelde insan hakları başlığı altında verilmektedir. Oysa ilk ve ortaokul dönemindeki çocuklar ders

kitaplarında insan haklarından önce çocuk haklarıyla tanışmalıdır. Eğitimde yakından uzağa ilkesi dikkate alınarak çocuğa önce kendi hakları öğretilmelidir. Böylece çocuk, haklara diğer insanların da sahip olması gerektiği bilincini erken kazanacaktır. Sosyal bilgiler dersinde çocuk hakları öğretimi yalnız ders kitaplarına bağlı olmamalı, öğrencilerin aktif olarak sürece katılacağı, çocuk haklarını destekleyen yöntemler kullanılmalıdır. Bu amaçla toplum hizmeti çalışmaları, drama, tiyatro, tartışma, örnek olay, geziler, eğitici oyunlar kullanılabilir. Öğretmen çocuk hakları ile ilgili bilgileri öğrencilere aktarırken görsel nesneleri sıklıkla tercih etmelidir. Fotoğraf, video, çizgi filmler, televizyon, gazete haberleri öğretim aracı olarak daha etkili olacaktır (Özdemir Uluç, 2008: 157-158).

Sosyal bilgiler dersi kazanımlarından sınıf bazında doğrudan çocuk hakları ile ilgili kazanımlar şunlardır:

Sosyal bilgiler dersi 4. sınıf: “Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.” Sosyal bilgiler dersi 5. sınıf: “Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlallerine örnekler verir. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır”. Sosyal bilgiler dersi 6. sınıf: “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur. Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar”. Sosyal bilgiler dersi 7. sınıf: “İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir” (URL 1).

Durgut’un (2014: 61-85) 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda çocuk haklarını incelediği araştırma sonucuna göre Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 174 kazanımdan 65’i; 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarından 22’si; 5. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarından 16’sı; 6. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarından 13’ü; 7. sınıf sosyal bilgiler dersi kazanımlarından 14’ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Sosyal Bilgiler Öğretim

Programı'nda çocuk hakları eğitimiyle ilgili kazanımlara en fazla 4. sınıf en az 6. sınıfta rastlanmaktadır, çocuk hakları eğitimiyle ilgili en fazla kazanım 'Birey ve toplum' öğrenme alanında yer almaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içinde insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini kazanımlarında doğrudan çocuk haklarıyla ilişkili olanlar şunlardır:

- Sivil toplum kuruluşlarının önemini kavrar, faaliyetlerinin farkında olur.
- Seçme, seçilme hakkının önemini kavrar ve bu hakkını gerektiği zaman kullanır.
- Haklarını korumanın önemini kavrar, sorumluluklarını yerine getirir.
- ÇHS'nin önemini kavrar.
- Demokrasinin önemini kavrayarak, insan hakları için vazgeçilmez olduğunun farkında olur.
- Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayalı olduğunu bilir.
- Tüm insanların haklar bakımından eşit ve hür olduklarını bilir (Özdemir Uluç, 2008: 261-262).

Durgut'a göre (2014: 21-22) çocuk haklarına katkı sağlayacak sınıf ortamının bazı özellikleri olmalıdır.⁷ Okuttuğu derslerin öğretim programlarının kapsamında çocuk hakları konusu geçen öğretmenler, diğer öğretmenlere nazaran çocuk hakları konusunda daha fazla bilgi sahibidir. Bu nedenle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersini okutan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenleri çocuk hakları ile ilgili daha çok bilgiye sahiptir (Ersoy, 2012: 372).

Özetle çocuklara hakları öğretilmekle aslında vatandaşlık bilinci de öğretilmiş olmaktadır. Bu bağlamda günümüzde çocuk hakları eğitimine verilmesi gereken

⁷ Demokratik, etkili iletişime dayalı sınıf kuralları çocuk hakları dikkate alınarak öğrencilerle birlikte belirlenmeli, öğretmen öğrenciler arasında ayırım yapmamalı, cezadan çok ödülü kullanmalı, çağdaş öğretim yöntem tekniklerini kullanıp çocuk hakları uygulamalarına yer vermeli, çocuklarda empatik düşünce becerilerini geliştirmeli, öğrenciye söz hakkı vererek düşüncelerini özgürce ifade etmesi sağlanmalı, öğrencilere sevgi ve hoşgörüyle yaklaşmalı, onları rencide etmemeli, okul idaresi, öğretmen ve velilerle dayanışma halinde olmalıdır.

önem artmalıdır. Sosyal bilgiler dersinin çocuk hakları ile ilgili içeriği, diğer derslere göre daha zengindir. Nitekim bu dersin çocuklara haklarını öğretmekte diğer derslerden daha etkili olduğu akademik çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Bu yüzden sosyal bilgiler öğretmenlerinin de bu konuya duyarlı yaklaşımları çocuklara haklarını öğretmekte etkili olacaktır.

2.9. Mevcut Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çocuk Hakları

Bu bölümdeki 5, 6 ve 7. sınıf mevcut sosyal bilgiler ders kitaplarındaki çocuk haklarıyla ilgili ifadeler, daha detaylı bir çalışmanın konusu olduğundan araştırmaya zenginlik katması açısından kısaca gözden geçirilecektir.

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (Şahin, 2018: 26) incelendiğinde, “Birey ve Toplum” öğrenme alanında; çocuk haklarıyla ilgili iki kazanıma rastlanmaktadır. Birincisi, “sahip olduğu hakların farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır” kazanımı, “hak ve sorumluluklarımız” konu başlığı altında verilmiştir. Eğitim, sağlık, güvenlik ve ulaşımın çocukların hakkı olduğu, bunun yanında sorumluluklarının bulunduğu da bahsedilmiştir. İkincisi “çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir” kazanımı, “çocuk hakları” konu başlığı altında verilmeye çalışılmıştır. Ailenin ve çocuk haklarının tanımı yapılmış, temiz bir çevre hakkı, eğitim hakkı, 18 yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağı gibi haklarla ilgili görsellere yer verilmiştir (Şahin, 2018: 26-27). ÇHS’nin 1. maddesi (18 yaşına kadar her birey çocuktur), 3. maddesi (çocukları ilgilendiren faaliyetlerde çocuğun faydası düşünülür), 6. madde (her çocuğun yaşama, hayatta kalma, gelişme hakkı), 7. madde (vatandaşlık, isim, aile ve ailesi tarafından bakılma hakkı), 12. madde (görüşlerini serbestçe oluşturma yeteneğine sahip her çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etme), 13. madde (düşüncesini özgürce açıklama hakkı), 23. madde (özürlü çocukların özel korunma hakkı), 24. madde (sağlık hakkı) eklenmiş, dünya çocuklarını koruyan UNİCEF ile ilgili bilgi verilmiştir. Aynı konu içerisinde tarım işçisi ailelerin çocuklarına bulundukları yerde eğitim imkânı sağlandığını anlatan bir örnek olay ile 5 yaş altı mülteci çocuklara aşı kampanyası yapıldığını anlatan başka bir örnek olaya daha yer verilmiştir.

Öğrencilere, bahsedilen örnek olaylarda hangi haklarının ihlal edildiği sorulmuş ve bulmaları istenmiştir (Şahin, 2018: 27-29). ÇHS’de bulunan din ve vicdan özgürlüğü, düşüncelere saygı gösterilme, toplantı yapma ve dernek kurma, bilgi edinme gibi haklara ise değinilmediği görülmektedir.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında “temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıkla” kazanımı, “temel hakları öğrenelim” konu başlığı ile verilmeye çalışılmıştır. Temel hak kavramı tanımlanarak anayasadaki yaşama (m.17), özel yaşamın gizliliği (m.20), sağlık (m.56), eğitim (m.42), konut dokunulmazlığı (m.21), seçme seçilme (m.67), haberleşme özgürlüğü (m.22), yerleşme ve seyahat özgürlüğü (m.23), din ve vicdan özgürlüğü (m.24), düşünce ve kanaat özgürlüğü (m.25) açıklanmış, insan haklarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Söz konusu haklar ihlal edildiğinde neler yaşanabileceğine dair ifadeler yer verilerek öğrencilerin düşünmesi istenmiştir. Bu haklardan bahsedilirken genel olarak insan hakları ifadesi kullanılmıştır. Düşünce özgürlüğü ve katılım hakkına ise yetişkin bireyler gibi çocukların da sahip olduğu vurgulanmış, söz konusu haklar ÇHS’nin alakalı maddeleriyle ilişkilendirilmiştir (Şahin, 2018: 167-171).

6. sınıf “Birey ve Toplum” öğrenme alanında “bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur” kazanımı, “sorunların çözümünü biliyorum” konusu içinde verilmiştir. Burada insan ve çocuk haklarının uluslararası belgelerle korunduğu ayrıca çocuk haklarının insan hakları içinde özel bir yeri olduğu, bunları korumak için ÇHS’nin hazırlandığı, bu haklara (yaşama, sağlık, beslenme, barınma, oyun, düşünce özgürlüğü) ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır. Bahsedilen haklardan yaşama, beslenme, sağlık, eğitim ilgili görsellerle desteklenmiştir. Ülkemizde çocukların haklarını koruyan sivil toplum ve devlet kuruluşlarının varlığından kısaca söz edilmiştir. Sorunları çözmenin yollarından olan dilekçe hakkından ve bunun kullanılmasının büyükler aracılığıyla sağlanılabileceğinden bahsedilmiştir (Yılmaz-Bayraktar vd. 2018: 30-34).

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında, “Türkiye Cumhuriyetinin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıkla” kazanımı; “haklarımın bilincindeyim” konusu içinde anayasanın 2.

maddesinde insan haklarına saygı ilkesi ile anayasada temel hakların ve ödevlerin üç ana başlıkta (kişi hakları, sosyal ve ekonomik haklar, siyasi haklar) verildiği açıklanmıştır. Kişi hakları; yaşama, kişi dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, haberleşme özgürlüğü, sosyal ve ekonomik haklar; eğitim, sağlık, temiz çevre, siyasi haklar; seçme seçilme, dilekçe hakkı ilgili anayasa maddeleri verilerek açıklanmıştır (Yılmaz-Bayraktar vd. 2018: 206-209). Hulasa burada özel olarak çocuk haklarından bahsedilmemiş daha ziyade insan hakları üzerine vurgu yapılmıştır.

7. sınıf “Birey ve Toplum” öğrenme alanında “iletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir” kazanımı, “iletişim özgürlüğü” konu başlığı altında verilmeye çalışılmıştır. Kitle iletişim özgürlüğünün; insanların düşüncayı açıklama özgürlüğü ve doğru bilgi alma hakkı ile bağlantılı olduğu, iletişim araçlarını kullanırken özel bilgilerin izinsiz kullanılmasının özel hayatın gizliliği hakkını çiğnediğine vurgu yapılmıştır. Anayasanın 20. maddesi (özel hayatın gizliliği), 22. maddesi (haberleşme özgürlüğü) ve 26. maddesine (düşünce özgürlüğü) yer verilmiştir. Söz konusu haklardan bahsedilirken insan hakları ifadesi kullanılmıştır. ÇHS’nin çocukların kitle iletişim özgürlüğüyle ilişkili olan hakları 12. madde (kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini ifade etme hakkı), 13. madde (düşüncayı özgürce açıklama), 17. madde (çocuğun bilgi edinme hakkı) ile bağlantı kurulmuştur (Gültekin-Akpınar vd., 2018: 30-33).

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında “temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir” kazanımı; “yerleşme ve seyahat özgürlüğüm var” konu başlığı ekseninde verilmiştir. Yerleşme ve seyahat özgürlüğü açıklanırken İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (13. madde) ve Anayasanın 23. maddesi birlikte verilmiştir (Gültekin-Akpınar vd. 2018: 118-120). Haklardan bahsedilirken çocuk hakları ifadesi değil insan hakları ifadesi kullanılmıştır.

Özetlenecek olursa sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarına en fazla, “birey ve toplum, etkin vatandaşlık” öğrenme alanlarında rastlanmaktadır. Ancak bahsedilen öğrenme alanlarında haklardan bahsedilirken ÇHS ile bağlantı kurulanlar

hariç insan hakları ifadesinin kullanılmış olduğu görülmekte olup ayrıca çocukların sahip bulunduğu tüm haklara yer verilmediği göze çarpmaktadır.

2.10. İlgili Araştırmalar

Çocuk hakları hakkında yapılan çalışmalar çoğunlukla öğretmenlerin, velilerin, öğretmen adaylarının konuyla ilgili bilgi tutum ve farkındalıklarını belirlemeye yöneliktir. Çocukların haklarını algılamalarına yönelik araştırmalar sınırlıdır. Bu hususta ortaokul öğrencilerine yönelik çalışmalar ise yok denecek kadar azdır.

Ay Zöğ'ün (2008) “Öğrencilerin Çocuk Haklarını Algılama Düzeyleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişki” adlı çalışmasında, farklı programlı lise öğrencilerinin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacının geliştirdiği Çocuk hakları ölçeği kullanılmış, veriler 2007–2008 eğitim öğretim yılında İstanbul ili Beyoğlu ilçesindeki farklı programlı liselerde okuyan 840 öğrenciye uygulanan anketlerden elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda gruplar arasında okul türü, cinsiyet ebeveyn öğrenim durumu değişkenlerine göre anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Kişilik ve korunma hakları ile not ortalamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Ersoy'un (2011) “İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları” araştırmasında, farklı sosyal ve ekonomik yapıdan gelen öğrencilerin çocuk hakları algılarının, haklarını öğrendiği kaynaklar ve karşılaştıkları sorunların belirlenmesi amaçlanmıştır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin haklarına ilişkin algıları, öğrendiği kaynaklar ve karşılaştıkları sorunların sosyal ve ekonomik yapıya göre farklılaştığı ve öğrencilerin çoğunluğunun haklarını okulda öğrendiği ortaya çıkmıştır. Karıcı'nın (2016) “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusunda Farkındalık Düzeylerini Belirleyen Faktörler” adlı araştırmasında ilkokul öğrencilerinin çocuk hakları konusu ile ilgili farkındalıkları ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amaçlanmıştır. 2015-2016 eğitim öğretim yılı Ankara ili Çankaya ilçesinde bulunan bir devlet, bir özel okulda okuyan 4. sınıf öğrencilerini kapsayan araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmacının geliştirdiği,

haklardan örtük olarak bahseden örnek olaylardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların genel olarak haklarının farkında oldukları tespit edilmiştir. Eğitim ve sağlık hakkına ilişkin farkındalık düzeyleri öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre anlamlı bir fark gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Merey'in (2012) "Türkiye ve ABD'deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Haklarına Yer Verilme Düzeyinin Karşılaştırılması" adlı araştırmasında Türkiye ve ABD'deki ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuklara tanıdığı katılım haklarına yer verilme düzeyinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmış olan araştırmanın sonucunda Türkiye'de sosyal bilgiler ders kitaplarında ÇHS'nin çocuklara tanıdığı katılım hakkının toplam sıklığı 1611 iken ABD'de sosyal bilgiler kitaplarında 554 olarak saptanmıştır. Ayrıca ABD ders kitaplarında yer alan ünite hazırlık ve değerlendirme sorularında çocukların katılım hakkına hiç rastlanmadığı ortaya konulmuştur.

Durgut'un (2014) "2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi" araştırmasında 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının çocuk hakları durumu açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarında bazı haklara ya çok az yer verildiği ya da hiç yer verilmediği görülmüştür. Katılım hakkı, korunma hakkı gibi haklara yeterli düzeyde yer verilmediği neticesine ulaşılmıştır.

Torun'un (2011) "Çocuk Hakları Öğretiminde Oyun Yönteminin Başarıya, Kalıcılığa Ve Tutuma Etkisi" adlı çalışmasında oyunla desteklenen çocuk hakları öğretiminin, öğrencilerin başarılarına, öğrenilenlerin kalıcılığına ve çocuk hakları ile ilgili tutumlarına olan etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2010-2011 öğretim yılında Adıyaman ili merkez ilçede bulunan 50. Yıl İlköğretim Okulu beşinci sınıf öğrencileri içinden seçilmiştir. Ön test puan ortalamaları birbirine denk olan iki sınıftan biri deney grubu diğeri kontrol grubu olarak seçilmiştir. Araştırmanın sonucunda oyunla desteklenmiş öğretimin yapıldığı deney grubu ile yapılandırmacı öğretimin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin işlem öncesinde

akademik başarı ve çocuk hakları ile ilgili anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Uygulanan işlem sonrası ise deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarıları ve çocuk haklarına yönelik tutumları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark gözlenmiş ancak uygulanan deneme işleminden bir ay sonra yapılan kalıcılık testinde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Oyunlar sayesinde öğrencilerin dersi ve öğretmeni daha çok sevdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Çoban Sural'ın (2018) “Kamu İlkokullarında Öğrenim Gören 4. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri” adlı çalışmasında resmi ilkokullarda öğrenim gören 4. sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına dair görüşlerini incelemek amaçlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımına göre yapılan araştırma betimsel bir çalışmadır. Çalışma grubu 2016-2017 öğretim yılının ikinci dönemi Ankara ili 4 merkez ilçesindeki 4 resmi ilkokulda okuyan 413 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak geliştirilen açık uçlu sorular içeren form kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların çoğunluğu, hak sahibi olduklarını belirtmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan çok, korunma haklarından daha az bahsedildiği görülmüştür. Haklarını en çok okulda, sonra evde öğrendikleri, haklarını koruma konusunun ise sırasıyla aile, öğretmenler, akranlar ve kurumlar tarafından üstlenildiğini ifade etmişlerdir.

Hareket'in (2018) “Eğitim Hukuku Bağlamında Çocuk Hakları Eğitimi: Bir Eylem Araştırması” adlı çalışmasında Çocuk Hakları Bildirgesi kapsamında hazırlanmış çocuk hakları hikaye serisiyle gerçekleştirilen çocuk hakları eğitimi ile çocukların kendi haklarına yönelik farkındalıklarının geliştirilmesi ve bu süreçte karşılaşılabilecek sorunlara karşı çözüm yollarının üretilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanan araştırma, eylem araştırması desenine sahiptir. Çalışma grubu, ölçüt örneklem yöntemi ile belirlenmiş 2017-2018 eğitim-öğretim yılı resmi bir ilkokulda dördüncü sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan on beş çocuk ve bir sınıf öğretmeninden oluşmuştur. Verilerin toplanmasında yapılandırılmamış gözlem kayıtları, günlük formlar, açık uçlu sorulardan oluşan anket formları, eğitim süreci içerisinde edinilen öğrenci ürünleri, yarı yapılandırılmış

görüşme formları, zihin haritası, bağımsız kelime ilişkilendirme testi ve hikâye değerlendirme formları kullanılmıştır. Süreç içinde edinilen veriler incelendiğinde, çocuk hakları eğitimi eylem planının gerek çocuklar gerek öğretmen tarafından olumlu karşılandığı, sürecin keyifli ve verimli geçtiği, hazırlanan etkinliklerin çocuklar tarafından istekle ve istenilen amaca hizmet ettiği, çocukların kendi haklarıyla ilgili algı ve farkındalık durumlarında gelişimin gözlenmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim süreci sonunda elde edilen veriler incelendiğinde ise çocuk hakları serisi ile gerçekleştirilen eğitim sayesinde çocukların haklarına ilişkin algı ve farkındalıklarında ciddi anlamda gelişim sağlandığı belirlenmiştir.

Özdemir Uluç'un (2008) "İlköğretim Programlarında Çocuk Hakları" adlı çalışmasında, çocuk hakları eğitimi bakımından Türk İlköğretim Sistemi'nde ve farklı ülkelerdeki mevcut durumu betimlemek, ne gibi değişikliklerin ve yeniden yapılanmanın gerekeceği konusunda öneriler geliştirmek, ayrıca sosyal, tarihsel ve kültürel içerikli ilköğretim programlarında çocuk haklarına ne düzeyde yer verildiğinin tespiti amaçlanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden durum çalışması; veri toplama yöntemi olarak da "doküman incelemesi" metodu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretim programlarının genel açıklamalarında çocuk hakları eğitimiyle uyumlu yaklaşımlar görülmüş ama bunların kazanımlara ve etkinliklere tam olarak yansımadağı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen programlarda yaşama hakları ve korunma haklarının yeterli düzeyde yer almadığı tespit edilmiştir.

Kaya'nın (2011) "Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri" adlı çalışmasında öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2010-2011 akademik yılı Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi 3 ve 4. sınıfta öğrenim gören 492 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, öğretmen adaylarının katılımına ilişkin alan yazın taraması sonucu ilgili kavramların incelenip soru ifadelerine dönüştürülmesiyle oluşturulan anket kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının geneli çocuk hakları sözleşmesini okumadığını, çocukların en önemli hakkının yaşama hakkı olduğunu belirtmiş ancak katılım hakkını önemli haklar sıralamasına alınmadığı tespit edilmiştir.

Fazlıoğlu'nun (2007) “Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri” adlı çalışmasında öğretmen ve yöneticilerin çocuk haklarına bakışları ve çocuk hakları sözleşmesi ile ilgili bilinç düzeyleri değerlendirilerek; ilgili kurum ve kişilerin bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Öğretmenlerin, çocuk haklarına yönelik bilinç düzeyinin kıdemlerine göre farklılık gösterdiği, ülkemizde öğretmen ve yöneticilerin, çocuk haklarının önemini kavramış olmasına rağmen uygulamada beklenen seviyeye ulaşamadığı sonucuna varılmıştır.

Washington'un (2010) “5-6 Yaş grubu Çocuklarına Uygulanan Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programının Etkililiğinin İncelenmesi” adlı çalışmasında 5-6 yaş grubu çocukları için çocuk hakları konusunda şimdiye kadar uygulanmamış bir program oluşturularak, erken çocukluk döneminde çocukların kendi hakları konusunda farkındalık yaratması amaçlanmış bu amaçla “Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı” hazırlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Kocaeli-Darica, İstanbul-Şişli, İzmir-Balçova ve Manisa-Merkez'deki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel okullara devam eden 5-6 yaş grubu çocuklar ve bu çocukların velileridir. Dört ay boyunca uygulanan “Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı” sonrasında anne-babaların çocuk hakları eğitimi hakkındaki düşüncelerinde program uygulaması öncesine göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca program uygulamaları sonrası deney grubundaki çocukların uygulanan program sayesinde çocuk hakları konusunda farkındalık kazanmış oldukları neticesine ulaşılmıştır.

Uçuş'un (2013) “Çocuk Hakları Eğitimi Programı Hazırlanması ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında ilköğretim düzeyinde hazırlanan çocuk hakları eğitimi programının öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alan özelliklerine katkısını belirlemek, çocukların hakları ve özgürlüklerinden faydalanma seviyelerine etkisini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırma; 2011-2012 öğretim yılı ikinci dönemde Ankara il merkezi, sosyo-ekonomik düzeyleri orta ve ortanın altında olan ailelerin çocuklarının devam ettiği bir ilköğretim okulunun 5. sınıfında serbest etkinlik derslerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri “yarı-yapılandırılmış öğretmen

ve öğrenci görüşmeleri”, “öğrenci günlükleri”, “gözlem”, “araştırmacı notları”, “öğrenci ürünleri”, “bazı derslere ait videolar” ve araştırmacı tarafından geliştirilen “çocuk hakları farkındalık ölçeği” olmak üzere farklı nicel ve nitel veri toplama araçlarıyla elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hazırlanan çocuk hakları eğitimi programının uygulandığı çalışma grubunun çocuk haklarını öğrenme, bunları beceri haline getirme, haklar ve özgürlüklerden faydalanma konusunda gelişim gösterdikleri tespit edilmiştir. Program uygulaması sonucunda öğrencilerin çocuk hakları eğitimi hakkındaki düşüncelerinde program uygulaması öncesine göre anlamlı bir farklılık görülmüş ayrıca program uygulamaları sonrası çalışma grubundaki çocukların uygulanan program sayesinde çocuk hakları konusunda farkındalık kazanmış oldukları ortaya çıkmıştır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada betimsel araştırma türü olan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma konusuyla ilgili veri toplamayı sağlayan tarama modeli, var olan durumu olduğu gibi tespit eden bir yaklaşımdır (Karasar, 2007: 77). Bu modele dayalı araştırmalarda bir konu veya olaya dair katılımcıların fikirleri yahut ilgi, beceri, yetenek ve tutum gibi özellikleri ortaya çıkarılır. Diğer araştırmalara nazaran daha büyük örneklem üzerinde tatbik edilen çalışmalarda kullanılır (Büyüköztürk-Çakmak vd., 2011: 177).

3.2. Çalışma Grubu

2017-2018 eğitim öğretim yılında Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesinde bulunan iki resmi ortaokula devam eden 159 öğrenciden oluşan çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemi ile oluşturulmuştur.

Tablo-1: Çalışma Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Cinsiyete ve Sınıflara Göre Dağılımı

ÇALIŞMA GRUBU			
	ERKEK	KIZ	TOPLAM
5.SINIF	16	22	38
6.SINIF	21	16	37
7.SINIF	23	17	40
8.SINIF	25	19	44
TOPLAM	85	74	159

3.3. Veri Toplama Aracı

Kelime ilişkilendirme testi, öğrencilerin bilişsel yapılarını, yapılar arasındaki ilişkiyi ve hafızasında kavramlar arası bağın yeterli olup olmadığını tespit etmek için yaygın tarzda kullanılan metotlardandır. Öğrenci bu metotla belli bir sürede, verilen anahtar kavramla ilgili aklına gelen kavramları cevap olarak yazar. Öğrencinin hafızasındaki anahtar kavrama verdiği sıralı cevabın bilişsel yapıdaki kavramlarla bağı ortaya çıkardığı ve anlamsal yakınlığı olduğu varsayılır (Bahar-Özatlı, 2003: 75-

76). İnsanların herhangi bir konudaki öğrenme sonucu oluşan bilişsel yapılarını açıklamak güçtür. Bu durum ancak anahtar kavram hakkında fikirleri ortaya çıkarılarak açıklanabilmektedir (Gilbert vd., 1998; akt: Keskin-Örgün, 2015: 31).

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan KİT uzman görüşü alınarak oluşturulmuştur. Ortaokul öğrencilerine “çocuk hakları” anahtar kavram olarak verilmiş, uygulama öncesinde öğrencilere gerekli açıklamalar yapılmıştır. Uygulamada çocuk hakları kavramı bir sayfada on kez alt alta yazılmıştır. Öğrencilerden, verilen süre içinde anahtar kavramla ilişkili olduğunu düşündükleri cevap kelimeleri yazmaları istenmiştir. Kelime ilişkilendirme testinin ikinci kısmında öğrencilerden, verilen sürede anahtar kavramla ilgili bir cümle kurmaları istenmiştir. Süre belirlenirken uzman görüşü alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizine başlanmadan önce öğrencilerin cevap kâğıtları 1’den 159’a kadar numaralandırılmıştır. Öğrencilerin çocuk hakları ile ilişkili kullandıkları kavramların tekrarlanma sıklığını gösteren frekans tablosu oluşturulmuştur (toplam ve 5, 6, 7, 8. sınıf). Tablolarda teste katılan tüm öğrencilerin çocuk hakları kavramına verdikleri anahtar kelimeler sıralanmıştır. Bu frekans tablosundan faydalananak öğrencilerin çocuk hakları kavramıyla ilgili bilişsel yapılarını ortaya çıkarmak için çocuk hakları kavramına verilen cevap kelimeler uzman görüşü alınarak kategorize edilmiş ve çocuk hakları kavramıyla ilgili verilen cevaplardan kavram ağları oluşturulmuştur (toplam ve 5, 6, 7 ve 8. sınıf). Kategoriler oluşturulurken ÇHS’nin maddeleriyle ilişkilendirilmiştir. Oyun (m. 31), eğitim (m. 28), özgürlük (m. 37/b), sağlık (m. 24), yaşama (m. 6), beslenme, barınma, giyinme (m. 27), düşünme/düşünce (m. 12), eşitlik (m. 2), güven/güvenlik (m.; 34, 36, 37/a), çalıştırılmama (m. 32), dinlenme (m. 32), çocuk (m. 1), katılım (m. 13 ve 14), aile (m. 7), bakım (m. 27), sevgi, seyahat ve mutluluk (mamur ışıkçı, 2013: 146) ile ilişkilendirilmiştir.

Kelime ilişkilendirme testinin ikinci bölümünde ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramı için kurdukları cümleler dört kategoride incelenmiştir. Bunlar; bilimsel bilgi içeren cümleler, bilimsel olmayan ve yüzeysel bilgi içeren cümleler,

kavram yanlışlığı içeren ve boş bırakılan cümleler olarak kategorize edilmiştir. Kategoriler belirlenirken Ercan, Taşdere vd. araştırmacıların (2010: 146) çalışması dikkate alınmıştır. Öğrencilerin kurduğu cümlelere yapılan alıntılarda “Ö. 3” kodlaması 3. öğrenciyi; “Ö. 10” kodlaması ise 10. öğrenciyi ifade etmektedir.

4. BÖLÜM

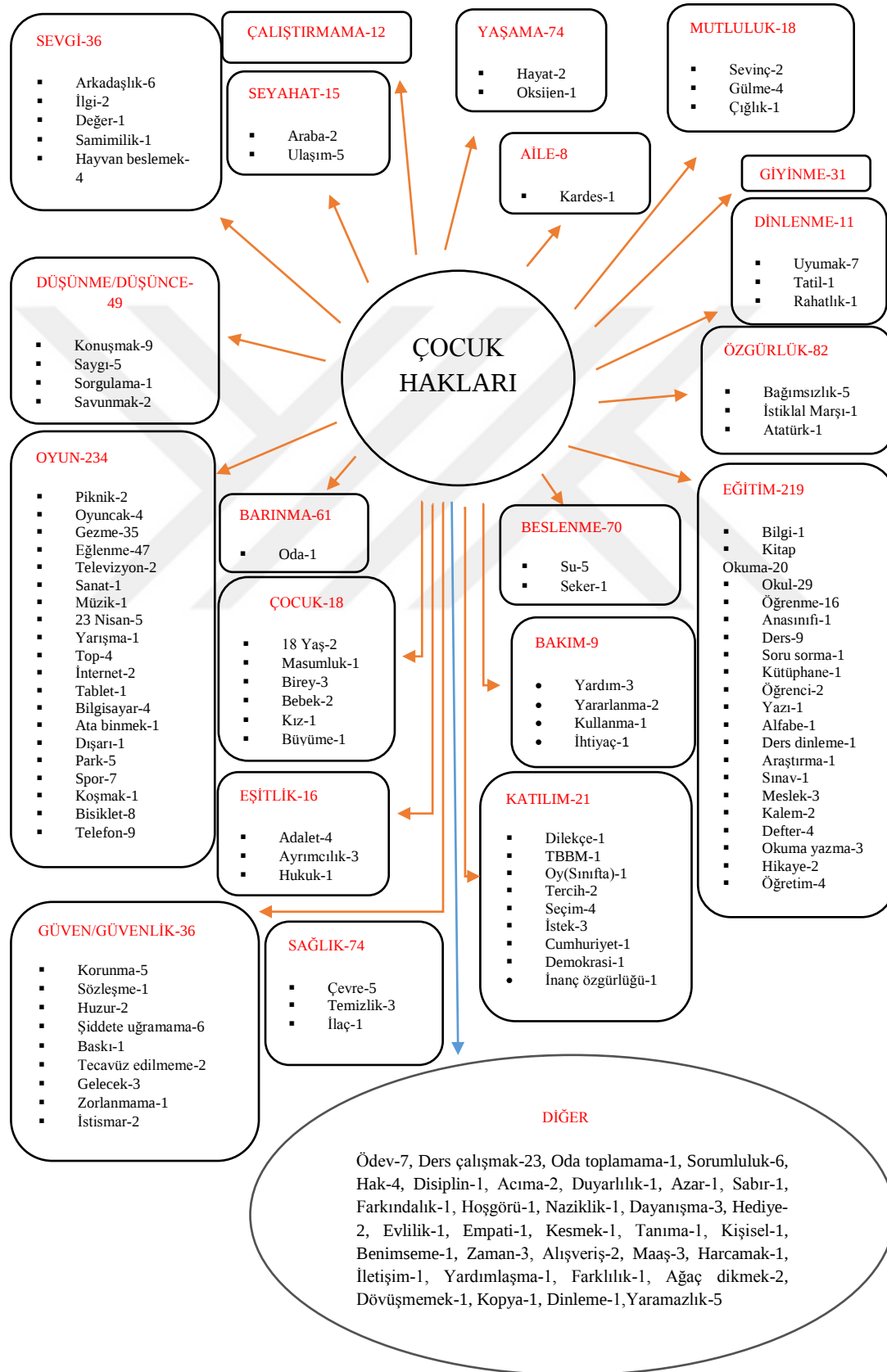
BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo-2: Ortaokul Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevaplar

Çalıştırılmama-12	Ödev-7	İlaç-1	Okumak (Kitap)-20	Televizyon-2
Ayrımcılık-3	Kopya-1	İlgi-2	Kütüphane-1	Meslek -3
Şiddete Uğramama-6	Samimilik-1	Sevgi-22	Uyumak-7	Dışarı-1
İstismar-2	İstiklal Marşı-1	Alışveriş-2	İnternet-2	Dinleme-1
Bağımsızlık-5	Sabır-1	Maaş-3	Sınav-1	Kalem-2
Özgürlük-76	Hoşgörü-1	Hayat-2	Spor-7	Defter-4
Korunma-5	Naziklik-1	Çocukluk-2	Oyuncak-4	Hikaye-2
Huzur-2	TBMM-1	Çocuk-6	23nisan-5	Alfabe-1
Gelecek-3	Birey-3	Temizlik-3	Tatil-1	Okuma Yazma-3
Masumluk-1	Dövüşmemek-1	Çevre-5	Top-4	Yaşama-71
Adalet-4	Dayanışma-3	Kullanma-1	Tablet-1	Sağlık-65
Eşitlik-8	Sorumluluk-6	Yararlanma-2	Telefon-9	Düşünme/ Düşünce-32
Hukuk-1	Yaramazlık-5	Bakım-2	Okul-29	Dilekçe-1
Hak-4	Hediye-2	Yardım-3	Gülme-4	Konuşmak-9
Disiplin-1	Kardeş-1	18 Yaş-2	Bilgisayar-4	İnanç Özgürlüğü-1
Baskı-1	Evlilik-1	Harcamak-1	Bilgi-1	Seçim-4
Tecavüz Edilmeme-2	Empati-1	Şeker-1	Müzik-1	Oy (Sınıfta)-1
Zorlanmama-1	Atatürk-1	Aile-7	Sevinç-2	Tercih-2
Güven / Güvenlik -13	Cumhuriyet-1	İhtiyaç-1	Mutluluk-11	İstek-3
Çalışmak (Ders)-23	Kesmek-1	Büyüme-1	Sanat-1	Saygı-5
Hayvan Beslemek-4	Bebek-2	Eğitim-116	İletişim-1	Katılım-6
Ağaç Dikme-2	Kız-1	Eğlenme-47	Yardımlaşma-1	Sorgulama-1
Araba-2	Kişisel-1	Gezme-34	Ulaşım-5	Sözleşme-1
Çılgılık-1	Benimseme-1	Anasınıfı-1	Yazı-1	Savunma-2
Acıma-2	Zaman-3	Ders-9	Seyahat-8	Değer-1
Duyarlılık-1	Beslenme-64	Öğrenme-16	Koşmak-1	Farkındalık-1
Ders Dinleme-1	Giyinme-31	Soru Sorma-1	Rahatlık-1	Farklılık-1
Ata Binmek-1	Barınma-60	Park-5	Piknik-2	Demokrasi-1
Azar-1	Su -5	Öğretim-4	Bisiklet-8	Dinlenme-2
Arkadaşlık-6	Oda-1	Oyun-93	Yarışma-1	Tanım-1
Oda Toplamama-1	Oksijen-1	Öğrenci-2	Araştırma-1	Yaramazlık-5

Yukarıdaki tabloya göre araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin kelime ilişkilendirme testine verdikleri cevaplar doğrultusunda söz konusu kavramla ilgili 155 kelimeyi ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Bu kavramlar toplamda 1182 defa tekrar edilmiştir.

Şekil-1: Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Kavram Ağı

Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

1099 kez tekrarlanmış olan 120 kelime 20 ana kategoriye ayrılmıştır (şekil 1). Bu kategoriler arasında en fazla tekrar eden kategori oyun (234) kategorisidir. Bu kategoriden sonra sırayla en çok tekrar eden eğitim (219), özgürlük (82), yaşama (74), sağlık (74), beslenme (70), barınma (61), düşünme-düşünce (49), sevgi ve güven-güvenlik (36), giyinme (31), katılım (21), mutluluk ve çocuk (18), eşitlik (16), seyahat (15), çalıştırılmama (12), dinlenme (11), bakım (9), aile (8) kategorileri takip etmektedir. Hiçbir kategoriye girmeyen kelimeler; ders çalışmak (23), ödev (7), sorumluluk (6), yaramazlık (5), hak (4), zaman, dayanışma ve maaş (3), alışveriş, acıma, ağaç dikmek ve hediye (2), duyarlılık, azar, sabır, farkındalık, oda toplamama, disiplin, hoşgörü, naziklik, evlilik, empati, kesmek, tanıma, kişisel, benimseme, harcamak, iletişim, yardımlaşma, farklılık, dövüşmemek, kopya ve dinleme (1), toplamda 83 defa tekrar eden bu kelimeler diğer kategorisinde değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin çocuk haklarına yönelik bilişsel yapılarına baktığımızda çocuk hakları kavramıyla daha çok oyun, eğitim, özgürlük, yaşama, sağlık gibi kelimeleri ilişkilendirdikleri; güven-güvenlik, katılım, eşitlik, çalıştırılmama, seyahat, aile, bakım, dinlenme gibi kelimeleri daha az ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi öğrencilerin KİT’e verdikleri cevaplar doğrultusunda çocuk hakları anahtar kavramı için oyunla ilgili 20 kelime tespit edilmiş, bunlardan en çok tekrar edilen “eğlence ve gezme” sözcükleridir. Bu bulguya göre yaşları gereği ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramına dair bilişsel yapılarında bahsedilen sözcüklerin önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin çocuk hakları anahtar kavramı içinde en fazla ilişkilendirdiği ikinci kelime, eğitim kategorisi, yirmi sözcükle ilişkilendirilmiştir. En fazla tekrar eden sözcükler sırayla okul, ders ve kitap okumadır. Bu bulguya göre çocukların okulu, eğitim hakkını kullandığı yer olarak görmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Öğrencilerin bilişsel yapılarında çocuk hakları kavramıyla en fazla ilişkilendirdikleri üçüncü kelime, özgürlük kategorisinde iki sözcük yer almaktadır. Yaşama, sağlık, beslenme, barınma kategorilerin frekans sayıları bunları takip etmektedir. Bu bulgulara göre öğrencilerin bilişsel yapılarında haliyle bu kavramların önemli bir yer kapladığı söylenebilir. Düşünce-düşünme kategorisi anahtar kavramla daha az ilişkilendirilmiştir. Bu bulguya göre öğrencilerin düşünme hakları hakkında çok da farkındalık içerisinde olmadığı kanaatine ulaşılabilir. Güven-güvenlik kategorisinde şiddete uğramama, tecavüz edilmeme, korunma sözcükleri en çok tekrar eden sözcüklerdir. Bu kategorinin öğrencilerin bilişsel yapılarında yeterli düzeyde yer işgal etmediği yorumu yapılabilir. Oysaki günümüzde çocuklara yönelik yaşanan olumsuzluklar, bu konuda hassasiyetin artması gerektiğini göstermektedir

Öğrencilerin çocuk hakları kavramıyla en az ilişkilendirdiği kategorilerden biri katılımdır. Bu kategoride 9 sözcük 21 kez tekrar etmiştir. En çok tekrar eden sözcük seçimdir. Katılım kavramının bilişsel yapılarında yeterli yeri olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre öğrencilerin katılım haklarından çok da haberdar olmadığı günlük hayatlarında kullanmadıkları yorumu yapılabilir. En az ilişkilendirilen kategorilerden olan mutluluk, eşitlik, seyahat, çalıştırılmama, dinlenme, bakım ve ailedir. Bu kategorilerin çocuk hakları kavramıyla ilgili bilişsel yapılarında yeterli yer kaplamadığı söylenebilir.

Tablo-3: Ortaokul Öğrencilerin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Kurduğu Cümlelerin Frekans Tablosu

SINIFLAR	BİLİMSEL BİLGİ İÇEREN CÜMLE	BİLİMSEL OLMAYAN YÜZEYSEL BİLGİ İÇEREN CÜMLE	KAVRAM YANILGISI	BOŞ	TOPLAM
5.SINIF	19 (%50.6)	16 (%42.1)	1 (%2.6)	2 (%5.2)	38
6.SINIF	20 (%52.6)	17 (%44.7)	---	1 (%5)	38
7.SINIF	24 (%61.5)	12 (%30.7)	2 (%5)	1 (%2.5)	39
8.SINIF	23 (%52.2)	18 (%40.9)	2 (%4.5)	1 (%2.2)	44
GENEL TOPLAM	87 (%54.7)	62 (%38.9)	5 (%3.1)	5 (%3.1)	159

Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan 159 öğrenciden yalnız 87'sinin çocuk hakları kavramı ile bilimsel bilgi içeren cümle kurduğu görülmektedir. Bilimsel bilgi içermeyen veya yüzeysel bilgi içeren cümle sayısı 62'dir. 5 öğrenci hiçbir cümle kurmamış, 5 öğrenci ise kavram yanlışlığı içeren cümle kurmuştur. Bu bulguya göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 54.7'sinin bilimsel bilgi içeren cümle kurdukları, % 38.9'unun bilimsel olmayan cümle kurdukları görülmektedir.

Ortaokul Öğrencilerin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Kurdukları Cümlelere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Ortaokul öğrencilerinden KİT'in son bölümünde çocuk hakları kavramıyla ilgili bir cümle kurmaları istenmiştir. Öğrencilerin söz konusu kavramla ilgili türettikleri sözcüklerden anlamlı cümleler kurup kurmadıklarını tespit etmek böylece çocuk hakları kavramının bilişsel yapılarındaki yerini daha iyi ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Öğrencilerin çocuk hakları kavramıyla alakalı kurduğu cümleler dört kategoride incelenmiştir (Tablo. 3). Kategoriler belirlenirken Ercan- Taşdere vd. (2010: 146-147) tarafından oluşturulan kategoriler dikkate alınmıştır. Bilimsel bilgi içeren, bilimsel bilgi içermeyen veya yüzeysel bilgi içeren, boş bırakılan ve kavram yanlışlığı içeren cümleler olarak gruplandırılmıştır. Anahtar kavramla doğrudan ya da dolaylı ilgili olduğu varsayılan cümleler bilimsel bilgi olarak değerlendirilmiştir. İlgili cümlelere örnekler:

Çocukların en temel ve önemli hakkı yaşama hakkıdır (Ö. 3). Çocuklar yetişkin olmamasına rağmen onlarda bir bireydir ve hakları vardır (Ö. 9). Çocuk hakları olmasa eğitim, oyun, ders dinleme, düşünce, özgürlük, soru sorma, barınma sağlık, beslenme vb olmaz (Ö. 10). Çocuk hakları çocukların haklarını korur ve eşitliğini sağlar (Ö. 32). Her çocuğun 18 yaşına kadar özel hakları vardır ve bunlar vazgeçilmez haklardır (Ö. 69). Herkes 18 yaşına kadar çocuktur (Ö. 98). Bütün çocuklar eşit ve eğlenmeye hakları vardır (Ö. 105). Çocuk hakları; çocukların yaşamda sahip olduğu devredilmeyen, vazgeçilmez ve ellerinden alınmayacak olan önemli bir gerçekliktir (Ö. 143). Bütün çocukların yaşama, eğitim, sağlık, korunma, barınma, eğlenme hakları vardır (Ö. 147).

Anlamli olmayan duygu, kişisel fikri çağrıştıran cümleler bilimsel bilgi içermeyen veya yüzeysel bilgi içeren cümleler olarak değerlendirilmiştir. İlgili cümlelere örnekler:

Çocuklara kötü davranmamalıyız çocuğun hakkı neyse onu vermeliyiz (Ö. 7). Herkesin aynı şekilde olması (Ö. 24). Bizim haklarımız çok önemlidir ve kimse bizim hakkımıza karışamaz (Ö. 26). Çocuk hakları çok önemlidir çünkü çocuklar cahil olursa büyüdüğünde de cahil olur (Ö. 28). Çocuk ne istediğini bilir ona karışamazsınız (Ö. 52). Çocuk haklarını çiğneyen çiğnenir, ezen ezilir (Ö. 53). Çocukların yapabildikleri ve yapabilecekleri güzel şirin şeyler (Ö. 54). Çocuk hakkı varsa o hakkı yerine getirmek lazım (Ö. 91). Ben oyun oynamak istiyorum (Ö. 100).

Kavram yanılgısı içeren cümleler, farklı ve yanlış anlamda kullanılan ifadeler bu kategoride değerlendirilmiştir. İlgili cümlelere örnekler:

Çocuk hakları çocukların haklara sahip olduklarında sorumluluklarını yapmaya denir (Ö. 5). Çocuklar bir arıdır ve her çiçekten bal alırlar ve onların yerine getirmesi gereken sorumlulukları ve eğlenceli hayatları olmalıdır (Ö. 78). Çocuk hakları özgürlük aynı zamanda da kısıtlanan görevlerdir (Ö. 85). Çocuklara verilen sorumluluklar (Ö. 121). Sınırsız oyun telefon, bilgisayar, istediği gibi arkadaşlarıyla bulunma hakları olması (Ö. 122).

Öğrencilerin verdiği cevaplardan kavram yanılgısı içeren cümlelere bakıldığında sorumlulukla hak kavramının karıştırıldığı görülmektedir. KİT' de ilgili bölümde herhangi bir cümle kuramayan öğrenciler boş kategorisi içinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın bulgularında 5. sınıf öğrencileri % 50.6, 6. sınıf % 52.6, 7. sınıf % 61.5, 8. sınıf % 52.2 bilimsel bilgi içerikli cümle kurmuş olmaları onların çocuk haklarıyla ilgili bilişsel yapılarının çok da yeterli olmadığını göstermektedir. Çocuk haklarıyla ilgili bilişsel yapılarının üst sınıflara doğru giderek artması beklenirken 8. sınıflarda oran düşmüştür. Bu durum konuyla ilgili içeriğin azalmasına bağlanabilir çünkü çocuk hakları konusunun en çok yer aldığı sınıflar 5, 6 ve 7. sınıflardır.

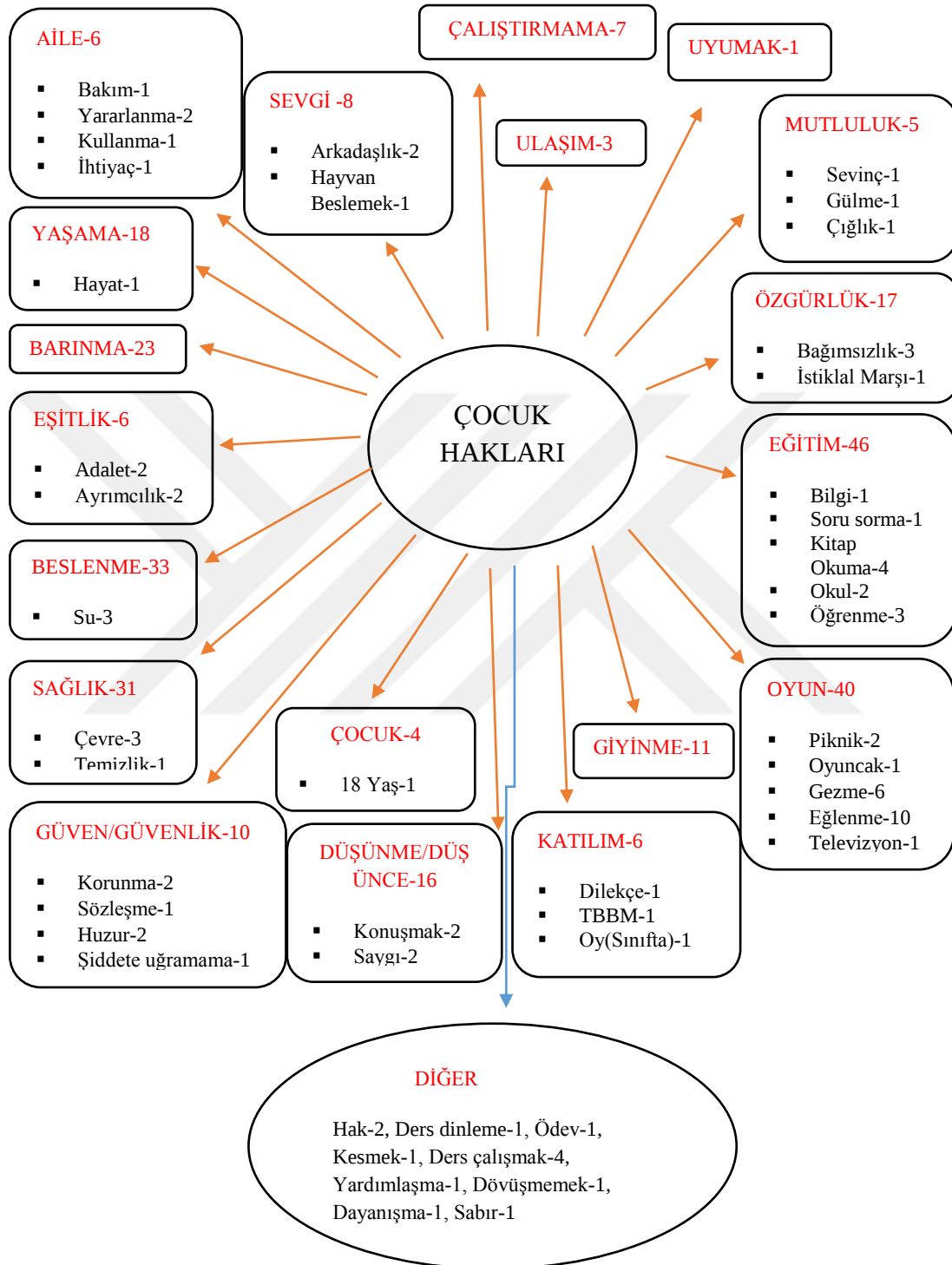
4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Tablo-4: 5. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Çalıştırılmama-7	İstiklal Marşı-1	Yararlanma-2	Bilgi-1
Ayrımcılık-2	Sabır-1	Bakım-1	Sevinç-1
Şiddete Uğramama-1	TBMM-1	18 Yaş-1	Mutluluk-2
Bağımsızlık-3	Dövüşmemek-1	Aile-1	Yardımlaşma-1
Özgürlük-13	Dayanışma-1	İhtiyaç-1	Ulaşım-3
Korunma-2	Kesmek-1	Eğitim-35	Piknik-2
Huzur-2	Beslenme-30	Eğlenme-10	Televizyon-1
Adalet-2	Giyinme-11	Gezme-6	Yaşama-17
Eşitlik-2	Barınma-23	Öğrenme-3	Sağlık-27
Hak-2	Su -3	Soru Sorma-1	Düşünme/ Düşünce-12
Güven / Güvenlik -4	Sevgi-5	Oyun-20	Dilekçe-1
Çalışmak (Ders)-4	Alışveriş-1	Okumak (Kitap)-4	Konuşmak-2
Hayvan Beslemek-1	Hayat-1	Uyumak-1	Oy (Sınıfta)-1
Çıglık-1	Çocuk-3	Oyuncak-1	Saygı-2
Ders Dinleme-1	Temizlik-1	Okul-2	Katılım-3
Arkadaşlık-2	Çevre-3	Gülme-1	Sözleşme-1
Ödev-1	Kullanma-1		

Tablo-4'e göre araştırmaya katılan 5. sınıf öğrencilerinin kelime ilişkilendirme testine verdikleri cevaplar doğrultusunda söz konusu kavramla ilgili 66 kelimeyi ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Bu kelimeler toplamda 305 kez tekrar edilmiştir.

Şekil 2: 5. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Anahtar kavramla ilişkilendirilen 292 kez tekrarlanmış olan 56 sözcük 19 ana kategoriye ayrılmıştır (şekil 2). En fazla tekrar eden kategori eğitimidir (46). Bu bulguya göre 5. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında eğitimin önemli bir yere

sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategoriden sonra sırayla en çok tekrar eden oyun (40), beslenme (33), sağlık (31), barınma (23), takip etmektedir. Yaşama ise (18) kez tekrar etmiştir. En az ilişkilendirdikleri kategoriler ise sırayla özgürlük (17), düşünme/düşünce (16), giyinme (11), güven/güvenlik (10), sevgi (8), çalıştırılmama (7), aile (6), eşitlik (6), katılım (6), mutluluk (5), çocukluk (4) kez tekrar etmiştir. 5. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarına baktığımızda çocuk hakları kavramıyla eğitim, oyun, beslenme, sağlık, barınma gibi kelimeleri daha çok ilişkilendirdikleri; özgürlük, güvenlik, katılım gibi kelimelerle daha az ilişkilendirdikleri yorumu yapılabilir.

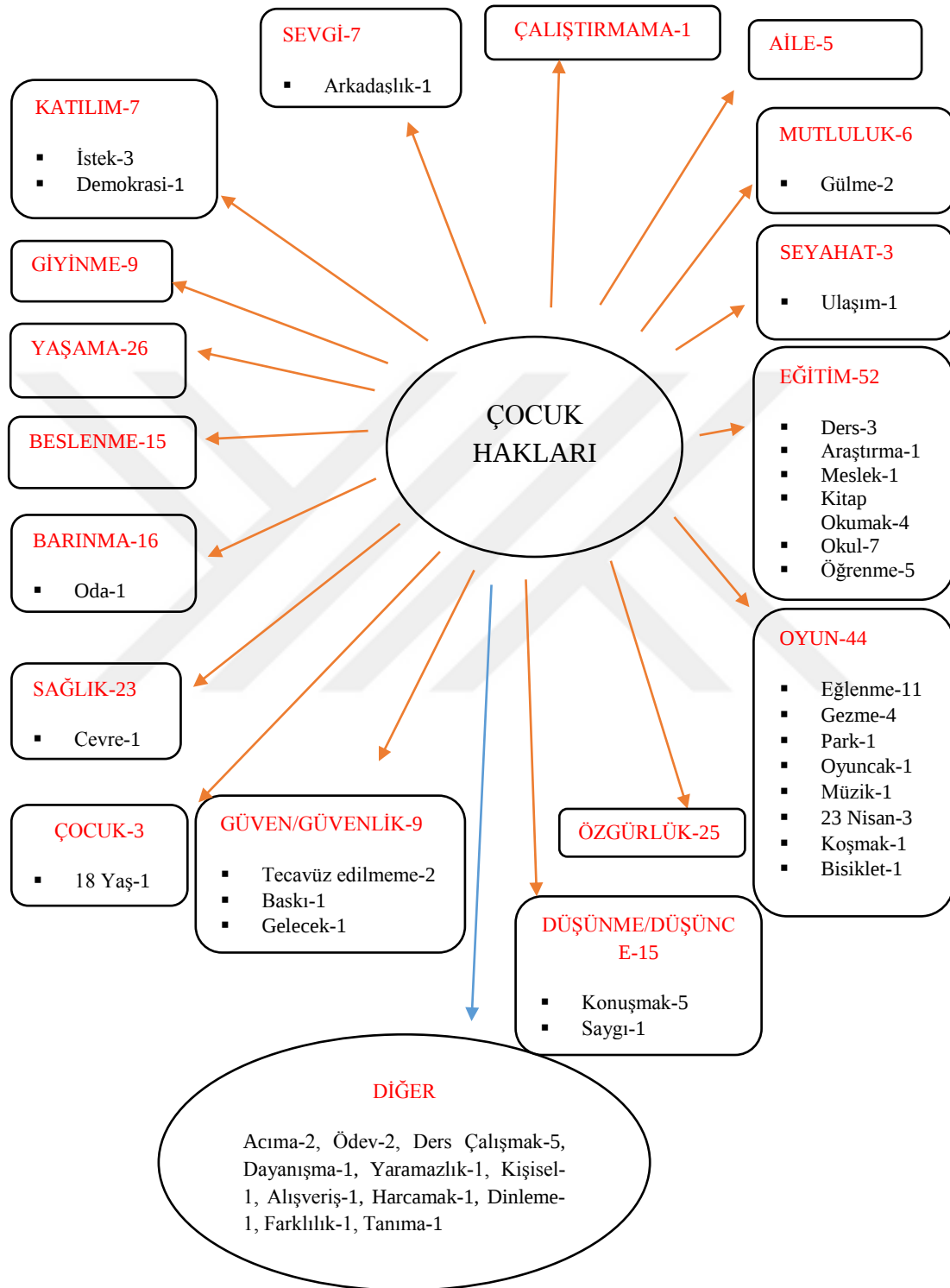
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Tablo-5: 6. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Çalıştırılmama-1	Barınma-15	Öğrenme-5	Meslek -1
Özgürlük-25	Oda-1	Park-1	Dinleme-1
Gelecek-1	Sevgi-6	Oyun-21	Yaşama-26
Baskı-1	Alışveriş-1	Okumak (Kitap)-4	Sağlık-22
Tecavüz Edilmeme-2	Çocuk-2	Oyuncak-1	Düşünme/ Düşünce-9
Güven / Güvenlik -5	Çevre-1	23.Nisan-3	Konuşmak-5
Çalışmak (Ders)-5	Bakım-1	Okul-7	İstek-3
Acıma-2	Yardım-3	Gülme-2	Saygı-1
Arkadaşlık-1	18 Yaş-1	Müzik-1	Katılım-3
Ödev-2	Harcamak-1	Mutluluk-4	Savunma-1
Dayanışma-1	Aile-1	Ulaşım-1	Farklılık-1
Yaramazlık-1	Eğitim-31	Seyahat-2	Demokrasi-1
Kişisel-1	Eğlenme-11	Koşmak-1	Tanım-1
Beslenme-15	Gezme-4	Bisiklet-1	Yaramazlık-1
Giyinme-9	Ders-3	Araştırma-1	

Tablo-5'e göre araştırmaya katılan 6. sınıf öğrencilerinin kelime ilişkilendirme testine verdikleri cevaplar doğrultusunda söz konusu kavramla ilgili 59 kelimeyi ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Bu kelimeler toplamda 285 kez tekrar edilmiştir

Şekil-3: 6. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Anahtar kavramla ilişkilendirilen 267 kez tekrar eden 44 sözcük 17 ana kategoriye ayrılmıştır (şekil 3). En çok tekrar eden kategori eğitim (52) ve oyundur (44). Bu bulguya göre 6. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında eğitim ve oyunun önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategoriden sonra sırayla en çok tekrar eden yaşama (26), özgürlük (25), sağlık (23), barınma (16), beslenme ve düşünme-düşünce (15), güven-güvenlik ve giyinme (9), katılım ve sevgi (7), aile (5) kez tekrar etmiştir. Bu bulgulara göre 6. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında çocuk hakları kavramıyla eğitim, oyun, beslenme, sağlık, barınma gibi kelimeleri ilişkilendirdikleri; özgürlük, güvenlik, katılım gibi kelimelerle daha az ilişkilendirdikleri yorumu yapılabilir. Öğrencilerin katılım kavramının günlük hayatında çok fazla yer işgal etmediği şeklinde yorumlanabilir. Eşitlik ve dinlenme kategorisinin hiç tekrar etmemesi, bu kategorilerin öğrencilerin bilişsel yapılarında yeri olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

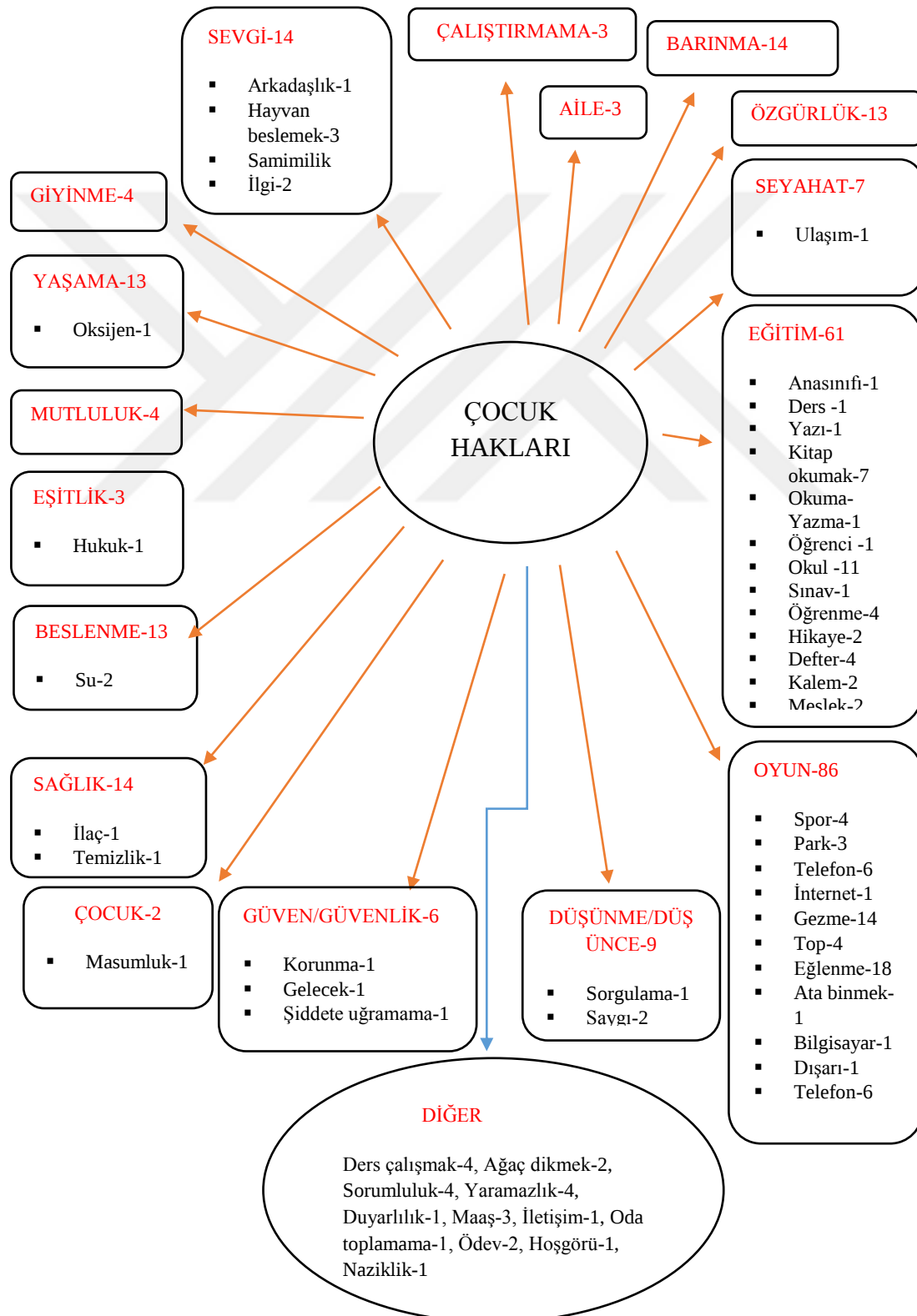
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Tablo 6: 7. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Çalıştırılmama-3	Sorumluluk-4	Oyun-27	Meslek -2
Şiddete Uğramama-1	Yaramazlık-4	Öğrenci-1	Dışarı-1
Özgürlük-13	Beslenme-11	Okumak (Kitap)-7	Kalem-2
Korunma-1	Giyinme-4	Uyumak-2	Defter-4
Gelecek-1	Barınma-14	İnternet-1	Hikâye-2
Masumluk-1	Su -2	Sınav-1	Okuma Yazma-1
Eşitlik-2	Oksijen-1	Spor-4	Yaşama-12
Hukuk-1	İlaç-1	Tatil-1	Sağlık-12
Güven / Güvenlik -3	İlgi-2	Top-4	Düşünme/ Düşünce-6
Çalışmak (Ders)-4	Sevgi-7	Telefon-6	Seçim-4
Hayvan Beslemek-3	Maaş-3	Okul-11	Saygı-2
Ağaç Dikme-2	Çocuk-1	Bilgisayar-1	Sorgulama-1
Araba-2	Temizlik-1	Mutluluk-4	Hoşgörü-1
Duyarlılık-1	Aile-3	Sanat-1	Naziklik-1
Ata Binmek-1	Eğitim-23	İletişim-1	Öğrenme-4
Arkadaşlık-1	Eğlenme-18	Ulaşım-1	Park-3
Oda Toplamama-1	Gezme-14	Yazı-1	Bisiklet-3
Ödev-2	Anasınıfı-1	Seyahat-6	Yaramazlık-4
Samimilik-1	Ders-2	Rahatlık-1	

Tablo-5'e göre araştırmaya katılan 7. sınıf öğrencilerinin kelime ilişkilendirme testine verdikleri cevaplar doğrultusunda söz konusu kavramla ilgili 75 kelimeyi ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Bu kelimeler toplamda 306 kez tekrar edilmiştir.

Şekil-4: 7. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Anahtar kavramla ilişkilendirilen 282 kez tekrar eden 57 kelime 17 ana kategoriye ayrılmıştır (şekil 4). En çok tekrar eden kategori oyun (86) ve eğitimidir (61). Bu bulguya göre 7. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında oyun ve eğitimin önemli bir yere sahip olduğu yorumu yapılabilir. Bu kategoriden sonra sırayla en çok tekrar eden sağlık, barınma ve sevgi (14), yaşama, beslenme ve özgürlük (13), düşünme-düşünce (9), seyahat (7), giyinme ve mutluluk (4) kez tekrar etmiştir. Bu bulgulara göre 7. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında çocuk hakları kavramıyla; oyun, eğitim, sevgi, sağlık gibi kelimeleri ilişkilendirdikleri; özgürlük, güvenlik, seyahat, giyinme gibi kelimeleri daha az ilişkilendirdikleri yorumu yapılabilir. Öğrencilerin katılım ve dinlenme kategorisini hiç tekrar etmemesi, bunların bilişsel yapılarında yeri olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer kategorisinin içinde çocuk haklarıyla ilişkilendirilen yaramazlık, sorumluluk ve ders çalışmak (4) kez tekrar etmesi anahtar kavramla ilgili olmadığı, kavram yanılgısı içerdiği şeklinde yorumlanabilir.

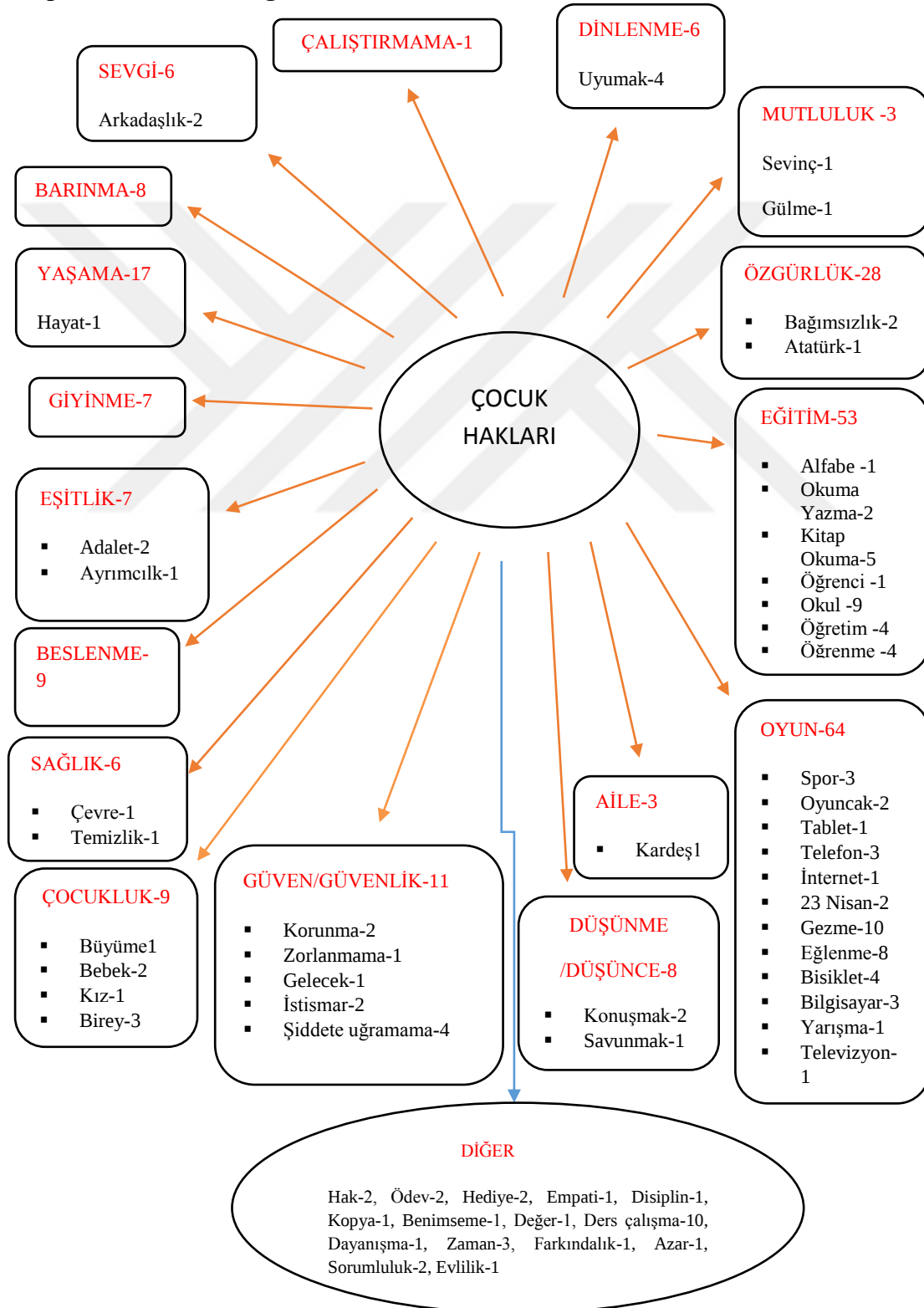
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Tablo-7: 8. Sınıf Öğrencilerin Çocuk Hakları Anahtar Kavramına Verdikleri Cevapların Frekans Tablosu

Çalıştırılmama-1	Sorumluluk-2	Büyüme-1	Gülme-1
Ayrımcılık-1	Hediye-2	Eğitim-27	Bilgisayar-3
Şiddete Uğramama-4	Kardeş-1	Eğlenme-8	Sevinç-1
İstismar-2	Evlilik-1	Gezme-10	Mutluluk-1
Bağımsızlık-2	Empati-1	Ders-4	Bisiklet-4
Özgürlük-25	Atatürk-1	Öğrenme-4	Yarışma-1
Korunma-2	Cumhuriyet-1	Park-1	Televizyon-1
Gelecek-1	Bebek-2	Öğretim-4	Alfabe-1
Adalet-2	Kız-1	Oyun-25	Okuma Yazma-2
Eşitlik-4	Benimseme-1	Öğrenci-1	Yaşama-16
Hak-2	Zaman-3	Okumak (Kitap)-5	Sağlık-4
Disiplin-1	Beslenme-8	Kütüphane-1	Düşünme/ Düşünce-5
Zorlanmama-1	Giyinme-7	Uyumak-4	Konuşmak-2
Güven / Güvenlik -1	Barınma-8	İnternet-1	İnanç Özgürlüğü-1
Çalışmak (Ders)-10	Sevgi-4	Spor-3	Değer-1
Azar-1	Hayat-1	Oyuncak-2	Savunma-1
Arkadaşlık-2	Çocukluk-2	23nisan-2	Dayanışma-1
Ödev-2	Temizlik-1	Tablet-1	Farkındalık-1
Kopya-1	Çevre-1	Telefon-3	Dinlenme-2
Birey-3	Şeker-1	Okul-9	Aile-2

Tablo-6'ya göre araştırmaya katılan 8. sınıf öğrencilerinin kelime ilişkilendirme testine verdikleri cevaplar doğrultusunda söz konusu kavramla ilgili 80 kelimeyi ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Bu kelimeler toplamda 284 kez tekrar edilmiştir

Şekil-5: 8. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramıyla İlgili Bilişsel Yapılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Anahtar kavramla ilişkilendirilen 256 kez tekrar eden 60 kelime 17 ana kategoriye ayrılmıştır (şekil 5). En çok tekrar eden kategori oyun (64) ve eğitimidir (53). Bu bulguya göre 8. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında oyun ve eğitimin önemli bir yere sahip olduğu yorumu yapılabilir. Bu kategoriden sonra sırayla en çok tekrar eden özgürlük (28), yaşama (17), güven-güvenlik (11), çocukluk ve beslenme (9), barınma ve düşünme-düşünce (8), eşitlik ve giyinme (7), sevgi ve dinlenme (6) kez tekrar edilmiştir. Bu bulgulara göre 8. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarında çocuk hakları kavramıyla; barınma, beslenme, düşünme-düşünce, eşitlik, giyinme, sevgi, dinlenme çocukluk ve mutluluk gibi kelimeleri daha az ilişkilendirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer kategorisinin içinde çocuk haklarıyla ilişkilendirilen, ders çalışma (10) kez tekrar etmesi anahtar kavramla ilişkili olmadığı için kavram yanlışlığı içerdiğini göstermektedir. Öğrencilerin katılım ve seyahat kategorisini hiç tekrar etmemesi, bunların bilişsel yapılarında yeri olmadığına işaret etmektedir. Özellikle katılım kategorisinin hiçbir öğrenci tarafından tekrar etmemiş olması öğrencilerin bilişsel yapılarında yeri olmadığı günlük hayatta kullanmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

5. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu kısımda, ortaokul öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesiyle elde edilen bulgular doğrultusunda ortaya çıkan sonuç ve tartışmalara yer verilecektir.

Araştırma sonuçlarına göre ortaokul öğrencilerinin çocuk haklarıyla ilgili bilişsel yapılarında en çok oyun ve eğitimin yer kapladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Ersoy'un (2011) araştırmasında da öğrencilerin en ziyade dile getirdiği hakların oyun ve eğitim olması bu çalışmanınla örtüşmektedir. Oyunun, içerisinde bulundukları yaşlar gereği çocukların günlük hayatında en fazla kullandığı haklar olmasından da kaynaklandığı, eğitim hakkı konusunda bilinçlenmelerinde ise okulun önemli rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca Uçuş'un (2009) eğitim programlarında oyun ve eğitim haklarıyla ilgili bulguların mevcut olduğu sonucuna ulaşması da durumu doğrular niteliktedir. Kelime ilişkilendirme testinde Ö.55 ve Ö.62 kodlu öğrencilerin ifadelerinden de anlaşılabileceği üzere *“Çocukların okuma hakkı yoksa kuşların da uçuşma hakkı yoktur”*; *“Hakkımdır eğlenmek oynayıp gülmek”* ifadeleri, eğitim ve oyunun öğrencilerin bilişsel yapılarındaki yerini göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

Ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında özgürlük kavramından sonra sırayla yaşama, beslenme, barınma ve giyinme haklarının yer ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum öğrencilerin özgür olma konusunda farkındalığının yüksek olmasına bağlanabilir, ayrıca özgürlük kavramının onların bilişsel yapılarında önemli bir yer işgal ettiği şeklinde de yorumlanabilir. Somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçen çocukların soyut bir kavram olan özgürlük kavramını anlamış olmalarına da bağlanabilir. Yaşama, beslenme, barınma, giyinme gibi haklarıyla ilgili farkındalığın yüksek olması ise söz konusu hakların tabii ve günlük yaşamda fiilen kullanılıyor olmasına bağlanabilir. Ancak araştırmanın bu sonuçları, Çoban Sural'ın (2018) çalışmasıyla yaşama, beslenme ve barınma haklarından

bahsedilmesi yönüyle benzerlik gösterirken özgürlük kavramının tekrarı konusunda ise farklılık göstermektedir.

Elde edilen bulgularda düşünme-düşünce kavramı, ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında daha az yer işgal etmektedir ki özellikle Ersoy'un (2011) araştırma sonuçlarıyla benzerlik taşımaktadır. 5. sınıfta özgürlük kavramı daha çok tekrar ederken (5. sınıfta özgürlük kavramının çok tekrar etmesi diğer sınıflara göre söz konusu kavramla ilgili bilgilerin oldukça fazla olmasına bağlanabilir), üst sınıflara gidildikçe yineleme oranının düştüğü, söz konusu kavrama ilişkin bilişsel yapılarının azaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumun, ders kitaplarındaki çocuk hakları ile ilgili içeriğin üst sınıflara gidildikçe azalmasına bağlanabilir. Nitekim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 4. sınıftan üst sınıflara gidildikçe çocuk hakları kazanımlarının azaldığı sonucuna ulaşan Durgut'un (2014) araştırması durumu doğrular niteliktedir.

Ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında güven-güvenlik, katılım ve eşitlik kavramlarının daha az tekrar etmesi, öğrencilerin bu kavramlarla ilgili bilişsel yapılarının zayıf olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın bu bulguları, Ersoy'un (2011) araştırmasında eşitlik, katılım gibi haklardan daha az söz edildiği sonucuyla benzerlik taşımaktadır. Katılım hakkının 7 ve 8. sınıflarda hiç tekrar etmemesi ders kitaplarındaki bilgi eksikliğine bağlanabilir. Ancak araştırmanın sonuçlarını destekleyen Durgut'un (2014) bulguları da Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda katılım haklarına yeterli düzeyde yer verilmediğini göstermektedir.

Bu çalışmadaki bulgularda söz konusu öğrencilerin güven/güvenlik kavramıyla yani korunma haklarıyla ilgili bilişsel yapılarının zayıf olduğu anlaşılmıştır. Nitekim araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik gösteren Çoban Sural'ın (2018) çalışmasında da korunma haklarına yeterli düzeyde yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik gösteren bir diğer çalışma da Demirezen-Altıkulaç vd. (2013), öğrencilerin korunma haklarını yeterli düzeyde algılamadıklarını vurgulamaktadır. Çocukların güven/güvenlik (korunma) haklarına dair ilköğretim programlarında yeterli içerik ve etkinliğin olmadığı Uçuş'un (2009) çalışmasında ortaya konulmaktadır.

Çalıştırılmama ve dinlenme hakkı ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında neredeyse yok denecek kadar azdır. Çalıştırılmama hakkının diğer sınıflara göre daha çok 5. sınıf öğrencileri tarafından dile getirilmiş olması sosyal bilgiler 5. sınıf konuları içinde söz konusu haktan bahsediliyor olmasına bağlanabilir.

7. sınıf sosyal bilgiler kazanımları içinde yer almasına rağmen seyahat hakkının bilişsel yapılarında yeri çok azdır. Bu hakkın öğrenciler tarafından yeterince anlaşılmadığı şeklinde bir yorum yapılabilirse de millet olarak büyük çoğunlukla böyle bir alışkanlığımızın olmadığı da gerçektir.

Aile ve bakım hakkı konusunun çok az öğrencinin bilişsel yapısında yer bulduğu görülmektedir. 5. sınıf konuları içinde ailenin çocukların ihtiyacını karşılayan bir kurum olduğu hakkında bilgi verilmiş olmasına rağmen bilişsel yapıda kalıcılığı sağlanamamıştır. Ortaokul öğrencilerinin; kimlik, vatandaşlık, dernek kurma, toplantı yapma haklarından hiçbirinin bilişsel yapılarında olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin söz konusu haklarının farkında olmamaları günlük yaşamda kullanmıyor olmalarına bağlanabilir. Nitekim Çoban Sural (2018) ve Ersoy (2011) da benzer sonuçlarla karşılaşmışlardır.

Araştırmanın bulgularında herhangi bir kategoriye girmeyen “diğer” olarak değerlendirilen grubun içinde yer alan ders çalışmak, ödev, sorumluluk gibi kelimelerin tekrar etmesi öğrencilerin çocuk hakları konusunda kavram yanlışları olduğu, hak ve sorumluluk kavramlarını ayırt edemediği sonucuna ulaştırmıştır. Araştırmanın bu neticesiyle benzerlik gösteren Hareket’in (2018) doktora çalışmasında da öğrenciler ödev yapmayı, erken kalkmayı, ders çalışmayı hak olarak değerlendirmişlerdir. Bazı öğrencilerin ise ilgi ve beklentilerini (oda toplamama, maaş vb.) hak olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ersoy’un (2011) araştırmasında da istek ve ihtiyaçlarıyla çocuk hakları arasında ilişki kuramadıkları sonucu benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla haklar bir bütündür, çocukların haklarından birini bilip diğerini bilmemesi hukuklarının ihlaline sebep olabilir.

5.2. Öneriler

Ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları hakkında bilişsel yapılarını kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla ortaya koyan bu araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Araştırmada, katılım hakları konusunun; ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında yeterli düzeyde yer almadığı görülmüştür. Bu yüzden öğrencilere, katılım haklarının ne olup ne olmadığı hususunda farkına varacağı, bunları uygun şekilde nasıl kullanabileceği eğitim ortamları düzenlenmelidir.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda ve sosyal bilgiler ders kitaplarında katılım haklarına daha fazla değinilmelidir.
- Araştırma sonuçlarından yola çıkarak ortaokul öğrencilerinin bilişsel yapılarında çok az yeri olan güven/güvenlik (korunma) haklarına öğretim programları ve ders kitaplarında daha fazla yer verilmelidir.
- Araştırmanın sonuçlarına dayanarak öğrencilerin düşünme-düşünce hakları konusunda farkındalığının az olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda öğrencileri ilgilendiren her konuda düşüncelerinin alındığı, önemsendiği ve fikirlerine saygı duyulduğu ortamlar sağlanmalıdır.
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında alt sınıflardan itibaren çocuk hakları ile ilgili kazanımlara artarak yer verilmelidir.
- Sosyal bilgiler ders kitapları hazırlanırken özellikle “hak” konusunun geçtiği yerlerde, insan hakları ifadesinden ziyade çocuk hakları ifadesi kullanılmalıdır.
- Öğrencilere hakları konusunda farkındalık kazandırmak amacıyla aile ve okul işbirliği güçlendirilmelidir.
- Okullarda kulüp çalışmaları, okul meclisi gibi öğrencinin bizzat katılacağı, düşüncelerinin önemseneceği çeşitli faaliyetler arttırılmalıdır.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan “Etkin Vatandaşlık, Birey ve Toplum” öğrenme alanları dışında diğer öğrenme alanlarında da çocuk hakları ile ilgili kazanımlara yer verilmelidir.

- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk hakları ile ilgili bilgilerini arttırmak adına hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.
- Öğretmen, sosyal bilgiler ders konularını işlerken tüm öğrencilere eşit davranmalı, onların haklarına saygı duyduğu etik açıdan da örnek bir öğretim ortamı oluşturmalıdır.
- Her şeyden önemlisi aileden başlayıp toplumun tüm kesimlerine ve kurumlarına varıncaya kadar; “sen çocuksun, aklın ermez, boyundan büyük işlere karışma/kalkışma” vb. ifade ve yaklaşımlardan kesinlikle kaçınılmalıdır. Kişiliklerinin oluşumu aşamasında özgüvenleri örselenmeden, bahse konu haklarını doyasıya yaşayıp kavramaları sağlanmalıdır. Huzurlu bir toplumun ancak iyi yetiştirilmiş ve hak hukuk kavramlarını özümsemiş sağlam karakterli nesiller sayesinde mümkün olabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akıllıoğlu, Tekin (1995). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Ankara: Ankara Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Yay.
- Aktürk, Soysal (2006). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Güvenliği*. Yüksek Lisans Tezi. Hatay: Mustafa Kemal Ü.
- Akyüz, Emine (2001). “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”. *Milli Eğitim Dergisi* 151.
- Akyüz, Emine (2018). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yay. 6. bs.
- Arcan, H. Esra (2011). “Medya Bağlamında Çocuk Hakları”. *Çocuk Hakları ve Medya*. ed. Mustafa Ruhi Şirin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yay. 249-262.
- Arslan Özdiğer, Sevda - Savaşer, Sevim (2008). “İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Bağlamında Okulda Zorbalık”. *İstanbul Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 16 (61): 65-70.
- Avcı, Artun (2011). “Çocuk Haklarının Medya Boyutu-Sözleşmeler ve Yasal Düzenlemeler”. *Çocuk Hakları ve Medya*. ed. Mustafa Ruhi Şirin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yay. 89-105.
- Ay Zöğ, Duygu (2008). *Öğrencilerin Çocuk Haklarını Algılama Düzeyleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Ü.
- Aykaç, Necdet (2007). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (22): 46-73.
- Bahar, Mehmet - Özatl, Sibel (2003). “Kelime İletişim Test Yöntemi İle Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Canlıların Temel Bileşenleri Konusundaki Bilişsel Yapılarının Araştırılması”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Bilimleri. Enstitüsü. Dergisi* 5 (2): 75-85.
- Baysan Kobat, İsmet (2009). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Ü.

- Bektaş Öztaşkın, Özlem (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Tarihçesi”. *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. ed. Refik Turan. Ankara: Pegem Akademi Yay. 131-158.
- Büyüköztürk, Şener - Çakmak Kılıç, Ebru vd. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi. Yay.12. bs.
- Cılga, İbrahim (2010). “Yaşam Kalitesi Açısından Çocuk Haklarına Bütüncül Yaklaşım”. *Türkiye’de Çocuk Hakları*. ed. Hakan Acar–Arzu İçağasıoğlu Çoban. Ankara: Maya Akademi Yay. 9-34.
- Çatal, Türkan (2017. 11. 20). Çocukların Hakları Var. *Güçlü Anadolu*.
- Çelik, Hülya (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşleri*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Ü.
- Çoban Sural, Ülkü (2018). *Kamu İlkokullarında Öğrenim Gören 4. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Ü.
- Demir, S. Beşir - Akengin, Hamza (2012). *Hikayelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yay. 2.bs.
- Demirezen, Serpil - Altıkulaç, Ali vd. (2013). “İlköğretim Öğrencilerine Göre Çocuk Hakları”. *International Journal Of Educational Researchers* 4 (1): 38-52.
- Doğan, İsmail (2000). *Akıllı Küçük*. İstanbul: Sistem Yay. 1.bs.
- Doğan, İsmail (2001). “Çocuk Hakları Açısından Türkiye’de Çocuk Olgusu”. *Milli Eğitim Dergisi* 151.
- Durgut, Ayfer (2014). *2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Ü.
- Durnalı, Mehmet - Orakcı, Şenol vd. (2017). “Çocuk Hakları Bilinçlilik ve Farkındalık Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri”. *Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi Tam Metin Kitabı*. (ed. Özge Pınarcık - Miray Danacı Özözen). 3-7 Ekim 2017. Ankara: Eğiten Kitap Yay. 28-32.
- Eflatun. (1992). *Sokrates’in Savunması*. çev. Teoman Aktürel. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Ekşi, Halil - Katılmış, Ahmet (2011). *Karakter Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Nobel Yay. 1.bs.
- Elkatmış, Metin (2007). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yay.
- Elvan, Özlem (2017). “Çocuk Haklarının Etkinliklerle Öğretimi”. *Çocuk Hakları*. ed. Zihni Merey. Ankara: Pegem Akademi Yay. 256-271.
- Emini, M. Emin (2004). “Hak Kavramı”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12: 203-216.
- Erbay, Ercüment (2010). “Çocuk Hakları ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu”. *Türkiye’de Çocuk Hakları*. ed. Hakan Acar - Arzu İçağasıoğlu Çoban. Ankara: Maya Akademi Yay. 167-174.
- Ercan, Feride - Taşdere, Ahmet vd (2010). “Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Bilişsel Yapının ve Kavramsal Değişimin Gözlenmesi”. *Türk Fen Eğitimi Dergisi Journal of Turkish Science Education* 7 (2): 136-154.
- Ercan, Recep (2011). “Modern Çocukluk Paradigması”. *Zeitschrift FürDie Welt Der Türken* 3 (2): 85-98.
- Erdoğan, Mustafa (1993). “İnsan Hakları Öğretisine Giriş”. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11: 23-40.
- Ergen, Mustafa Kemal (2017). *Okul Müdürlerinin Bayrak Törenlerinde Yaptıkları Konuşmaların Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Ü.
- Ersoy, A. Figen (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Ü.
- Ersoy, A. Figen (2011). “İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları”. *Elementary Education Online* 10 (1): 20-39.
- Ersoy, A. Figen (2012). “Vatandaşlık Eğitiminde İhmal Edilen Bir Alan: Evde ve Okulda Çocuk Haklarının Eğitimi”. *International Online Journal of Educational Sciences* 4 (2): 359-376.

- Fazlıoğlu, Zübeyde (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Ü.
- Franklin, Bob (1993). *Çocuk Hakları*. çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Güçlü, Sevinç (2016). “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”. *Sosyoloji Dergisi*: 1-22.
- Gültekin, Gökhan - Akpınar, Murat vd. (2018). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7*: İstanbul: Netbil Yay.
- Günaydın Zeyrek, Ayşegül (2008). *Uluslararası Belgeler ve Türk Hukukunda Çocuğun Eğitim Hakkı*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Ü.
- Güven, Sevim (2011). “Sosyal Bilgiler Dersinde Vatandaşlık Eğitimi ve Vatandaşlık Eğitiminde Modeller”. *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar II*. ed. Refik Turan - Hakan Akdağ. Ankara: Pegem Akademi Yay. 36-56.
- Hareket, Erdem (2015). *Çocuk Meclisi Uygulamalarının Bazı Değişkenlere Göre Çocuk Haklarına İlişkin Algı Gelişimine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Ü.
- Hareket, Erdem (2018). *Eğitim Hukuku Bağlamında Çocuk Hakları Eğitimi: Bir Eylem Araştırması*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Ü.
- İnan, Ali Naim (1968). “Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 1*: 201-219.
- İnan, M. Rauf (1970). *İnsan Hakları Eğitim ve Kültür Çocuk Hakları*. Ankara: Ankara Ü. Basımevi.
- İpek, Aydın (2012). “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”. *Selçuk Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi 20* (1): 151-173.
- Karakoç, Fadıl (2017). “Çocuğun Temel Hakları”. *Çocuk Hakları*. ed. Zihni Merey. Ankara: Pegem Akademi Yay. 110-125.
- Karaman Kepenekci, Yasemin (1999). “İnsan Hakları Eğitiminde Okul ve Sınıf Havasının Rolü”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 19*: 353-361.

- Karaman Kepenekci, Yasemin (2008). *İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yay.
- Karaman Kepenekci, Yasemin - Aslan, Canan (2011). *Okulöncesi Döneme Seslenen Kitaplarda Çocuk Hakları*. Ankara: Ankara Ü. Basımevi.
- Karasar, Niyazi (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yay.17. bs.
- Karataş, Kasım (2010). “Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuklar”. *Türkiye’de Çocuk Hakları*. ed. Hakan Acar - Arzu İçağasıoğlu Çoban. Ankara: Maya Akademi Yay. 51-66.
- Karcı, Yasemin (2016). *İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Hakları Konusunda Farkındalık Düzeylerini Belirleyen Faktörler*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Ü.
- Kaya, Saibe Özlem (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Ü.
- Kayhan, Nilay - Yıldırım, Erdal (2014). “Türkiye ve Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programlarının İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi Açısından Karşılaştırılması”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10 (3): 79-95.
- Keskin, Emrah - Örgün, Emrah (2015). “Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Sürdürülebilir Turizm Olgusunun Kavramsal Analizi: Ürgüp Örneği”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3 (1): 30-40.
- Kılıçoğlu, Gökçe (2013). “Öğretim Programını Geliştirecek Standartları Anlayın”. *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Başarının Sırları*. ed. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Atalay Yay. 19-35.
- Koçoğlu, Erol (2012). “Cumhuriyetten Günümüze İnsan Hakları ve Demokrasi Kavramları Açısından Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim Programının İncelenmesi”. *Dicle Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7: 1-20.
- Koçoğlu, Erol (2017). “İnsan Haklarıyla İlgili Uluslararası ve Ulusal Örgütler İle Temel Belgeler”. *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. ed. Refik Turan. Ankara: Pegem Akademi Yay. 77-107.

- Konanç, Esin (1987). “Türk Hukuk Sisteminde Çocuk İstismarı ve İhmali”. *Ankara Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi* 20: 1-10.
- Mamur Işıkcı, Yasemin (2013). *Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuk Hakları Sorunu: Alana İlişkin Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Ü.
- Merey, Zihni (2012). *Türkiye ve Abd’deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Haklarına Yer Verilme Düzeyinin Karşılaştırılması*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Ü.
- Merey, Zihni (2017). “Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi”. *Çocuk Hakları*. ed. Zihni Merey. Ankara: Pegem Akademi Yay. 76-108.
- Moroğlu, Nazan (2003). *Türkiye’de ve Dünya’da Çocuk Hakları*. İstanbul: Alman Liseliler Kültür ve Eğitim Vakfı Yay.
- Mumcu, Ahmet (1992). *İnsan Hakları: Kamu Özgürlükleri*. Ankara: Savaş Yay. 1.bs.
- Müftü, Gülgün (2001). “Çocukların Hakları”. *Milli Eğitim Dergisi* 151.
- Nacaroğlu, Derya (2011). “Yazılı Basın ve İnternet Gazetelerinde Çocuklara Yönelik Şiddet Haberlerinin Sunumu”. *Çocuk Hakları ve Medya*. ed. Mustafa Ruhi Şirin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yay. 209-234.
- Oktay, Ayla (2015). “Eğitimin Temel Kavramları ve Eğitim Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi”. *Eğitim Bilimine Giriş*. ed. Ayla Oktay. Ankara: Pegem Akademi Yay. 2-24.
- Ozansoy, Cüneyt (1999). “Öznesini Arayan Nesneler: Çocuk ve Çocuk Hakları”. *Barolar Birliği Dergisi* 1: 39-62.
- Özdemir Doğan, Gülay (2017). *Çocuk Hakları Eğitiminde Uzman Sınıf Öğretmenlerin Perspektifinden Etkili Çocuk Hakları Eğitimi: Anlayışlar ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Ü.
- Özdemir Uluç, Fatma (2008). *İlköğretim Programlarında Çocuk Hakları*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Ü.
- Öztürk, Durdane (2017). “Hukukta Çocuk Kavramı”. *Çocuk Hakları*. ed. Zihni Merey. Ankara: Pegem Akademi Yay. 18-43.

- Peker Ünal, Dilşat (2010). *İlköğretim Öğretmenlerine Yönelik Web Tabanlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Ü.
- Polat, Özgül (2015). “İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Eğitimi”. *Eğitim Bilimine Giriş*. ed. Ayla Oktay. Ankara: Pegem Akademi Yay. 95-123.
- Safran, Mustafa (2015). “Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış”. *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. ed. Bayram Tay - Adem Öcal. Ankara: Pegem Akademi Yay. 2-16.
- Senemoğlu, Nuray (2001). “Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları”. *Milli Eğitim Dergisi* 151.
- Şahin, Erhan (2018). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5*. Ankara: Anadol Yay.
- Şakir, Altay (1983). *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yay. 1. bs.
- Şirin, Mustafa Ruhi (2011). “Çocuk Hakları ve Medya Üzerine Bir Ön Bakış”. *Çocuk Hakları ve Medya*. ed. Mustafa Ruhi Şirin. İstanbul: Çocuk Vakfı Yay. 11-18.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (Aralık, 2018). <http://www.tdk.gov.tr>. Erişim tarihi: 12.12.2018.
- Tepetaş Cengiz, Şule (2017). “Çocuk ve Çocukluk Kavramı”. *Çocuk Hakları*. ed. Zihni Merey. Ankara: Pegem Akademi Yay. 1-16.
- Tezgel, Recep (2008). *Yeni İlköğretim Programlarında İnsan Hakları Vatandaşlık ve Kentlilik Eğitimi*. Ankara: Araştırma Yay. 2.bs.
- Torun, Fatma (2011). *Çocuk Hakları Öğretiminde Oyun Yönteminin Başarıya, Kalıcılığa ve Tutuma Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Ü.
- Turanlı, Kıvılcım (2004). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Çocuğun Ekonomik Sömürüden Korunma Hakkı*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Ü.
- Tutkun, Ömer. F. - Koç, Mustafa (2003). “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler”. *Ege Eğitim Dergisi* 3 (2):11-23.

- Uçuş, Şükran (2009). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Programlarındaki Yeri ve Sözleşme'ye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Ü.
- Uçuş, Şükran (2013). *Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Ü.
- Uçuş, Şükran (2014). “Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması ve Değerlendirilmesi: Uygulama Öğretmenlerinin ve Katılımcıların Görüşleri”, *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 3 (2): 1-24.
- Uçuş GÜldalı, Şükran (2017). “Çocuk Hakları Eğitimi”. *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. ed. Refik Turan. Ankara: Pegem Akademi Yay.159-196.
- URL 1: <http://www.mufredat.meb.gov.tr> (Erişim tarihi 18 Ocak 2019).
- URL 2: <http://www.unicef.org> (Erişim tarihi 18 Aralık 2019).
- Uslu, Cennet (2011). *Doğal Hukuk ve Doğal Haklar*. Ankara: Liberte Yay. 2. bs.
- Üstel, Füsün (2017). “*Makbul Vatandaş*”ın Peşinde (II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi). İstanbul: İletişim Yay. 7. bs.
- Washington, Ferhan (2010). *5-6 Yaş Grubu Çocuklarına Uygulanan Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programının Etkililiğinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Ü.
- Yalçın, Nur (2011). *Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Çözüm Önerileri*. Yüksek Lisans Projesi. İstanbul: Beykent Ü.
- Yılmaz, Gökarp - Bayraktar, Hasan vd. (2018). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6*: İstanbul: Netbil Yay.

EK-1: VERİ TOPLAMA ARACI**KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ**

Sevgili Öğrenciler, bu çalışma sizin “Çocuk Haklarına” ilişkin algılarınızı belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Samimi cevaplarınız ve çalışmama katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

Okulu: Cinsiyeti: Kız () Erkek ()

Sınıfı: 5 () 6 () 7 () 8 ()

- “Çocuk Hakları” kavramının karşısında bulunan boşluklara, çocuk hakları denildiğinde aklınıza gelen kelimeleri yazınız. (Süre: 5 dk.)

Çocuk Hakları:.....

Çocuk Hakları:

Çocuk Hakları:.....

Çocuk Hakları:

Çocuk Hakları:

Çocuk Hakları:.....

Çocuk Hakları:

Çocuk Hakları:.....

Çocuk Hakları:

Çocuk Hakları:

- “Çocuk Hakları” ile ilgili bir cümle yazınız. (Süre: 2 dk.)

.....

EK-2: ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ

T.C.
NEVŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 49405861-44-E.9764335
Konu : Araştırma İzni
(Sevim ÇAVUŞ)

18/05/2018

HACİBEKTAŞ KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü)

İlgi : Nevşehir Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 17/05/2018 tarih ve 9655118 sayılı
Oluru.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler
Eğitimi tezli yüksek lisans programı öğrencisi Sevim ÇAVUŞ'un "Ortaokul Öğrencilerinin
Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi" adlı proje çalışmasını
ilçeniz Kızılağaç Ortaokulu ve Hacibektaş Veli Ortaokulunda gönüllülük esasına dayalı,
eğitim öğretimi aksatmamak şartı ve Okul Müdürlüğü'nün muvafakatinde araştırma
yapabilmelerine dair ilgi olur ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Nevzat SİNAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK:
- Olur(1 Adet)

Yeni Kayseri Cad.Hükümet Konağı 50100 NEVŞEHİR Ayrıntılı bilgi için: E.YAZICI - VHKİ
Elektronik Ağ: www.nevsehirmeb.gov.tr Tel: (0 384) 213 79 33 -166
e-posta: bilgiislemegitek50@meb.gov.tr Faks: (0 384) 213 20 68

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 9233-1df4-35e1-8fc7-3cc5 kodu ile teyit edilebilir.

EK-3: VELİ ONAM FORMU

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi” adıyla, 2017-2018 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramı ile ilgili bilişsel yapılarını ortaya çıkarmaktır.

Araştırma Uygulaması: Anket şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Sevim Çavuş

İletişim bilgileri : 5057044643

Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi
.....'in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum.
(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).

.../.../.....

İsim-Soy isim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI	Sevim ÇAVUŞ	İMZA	
DOĞUM YERİ	Çiçekdağı/ KIRŞEHİR		
DOĞUM TARİHİ	18.01.1983		
MEDENİ DURUMU	Bekar		

DERECE	OKULUN ADI	PROGRAM	YER	YIL
İLKOKUL	Hanım Kara İlkokulu		Çiçekdağı	1989-1994
ORTAOKUL	Fevzi Çakmak Ortaokulu		Çiçekdağı	1994-1997
LİSE	Şehit Sedat Nezih Özok Lisesi		Yerköy	1997-2000
LİSANS	Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Sosyal Bilgiler	Konya	2001-2005
İŞ DENEYİMİ	Milli Eğitim Bakanlığı/ Öğretmen		Nevşehir	2011-2019